

KERESZTYÉN IGAZSÁG

AZ ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR FOLYÓIRATA

Új folyam 57. szám

2003. TAVASZ

Tartalom

MEDITÁCIÓ

Ordass Lajos: Jézus, Péter és mi 1

TANULMÁNY

Terray László: Széljegyzetek egy alapítványról 2

Böröcz Enikő: *Crux victoribus* - Ordass püspökségének „második aktív korszaka” a legújabb levéltári kutatások tükrében 7

Rókusfalvy Pál: Élet és lélek a természet és a teremtés rendje szerint17

EMLÉKEZÜNK

Emléktábla dr. Vladár Gábornak

Mitnyan György: Köszöntő 24

Tőkéczi László: Emlékbeszéd25

Boleratzky Lóránd: Dr. Vladár Gábor életútja és munkássága28

KÖNYVISMERTETÉS

Keveházi László: Köszönet a „Segítség”-ért 32

ELBESZÉLÉS

Ordass Lajos: Sodródás - 1939 nyara 36

VERSEK

Kertész Eszter: Híd - Húsvétvasárnap - ...a test feltámadását - Éden - Péter és Júdás - testté lett

TARTALMI ÖSSZESÍTŐ 48

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 57. szám – 2003. TAVASZ

Felelős szerkesztő: Ittész Gábor (tel.: 96–336–693)

Felelős kiadó: id. Zászkaliczky Pál (tel.: 1–403–28–07)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Isó Dorottya, Ittész János, id. Magassy Sándor

Szerkesztőség: 9025 Győr, Rát M. tér 2.

E-mail: olbkkerig@mail.datanet.hu

Kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskai út 10.

Postacím: 1163 Budapest, Bodnár u. 29.

Csekkszám: Ordass Lajos Baráti Kör

Budapest – OTP XI. ker. 11711034–20081452

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém

Felelős vezető: Szathmáry Attila

Ordass Lajos

Jézus, Péter és mi

*„Mondom neked Péter: nem szólal meg a kakas ma,
amíg háromszor le nem tagadod, hogy ismeresz engem.”*

(Lk 22, 34)

Uram!

Meglehetősen általános ismertetőjele az embernek a nagyhangú fogadkozás. Az imént mondta Péter: „Uram! Teveled kész vagyok mind tömlőcre, mind halálra menni!” Te nem fogtad szaván. Tudtad, mennyire nincsen elkészülve arra, ami következik. Ezért egészen mást tettél. Fölkínáltál neki három alkalmat, amelyen hűségét megbizonyíthatja - ha tudja. Magad jól tudtad, a három alkalom csak erőtlenségéről győzi meg. Később: keserves könnyek elsírása után elfogadtad ajánlatát. Tömlőbe is engedted. Halálba is. De csak akkor ajándékoztad meg a vértanúság méltóságával, amikor benned való hite már nem csak az ajkának fogadkozása volt.

Uram!

A tieiddel mindig így bánsz. Nem hangunk nagyságához igazodol. Nevelsz. Próbák elé állítod hitünket. Talán hosszú betegség alatt. Kenyér-kockázat közben. Vagy másoknak a halálvívódása láttán.

Péter esete oly sokszor ismétlődik meg. De hála neked: Péter bűnbánatának boldogító szégyenkezése is megismétlődik. Akkor - csak ez után - fogadod az érted való szenvedésünket.

Jézus, szenvedésedről
Mostan elmélkednem,
Erőt, áldást mennyekből
Lelked adjon nékem!
Jelenj meg most szívemnek
Ama nagy kínodban,
Mellyel voltál lelkemnek
Orvosa holtodban!

De ne csak kínod tudjam,
Okát is megértsem,
Hogy te gúnyt, halált, Uram,
Szenvedtél énértem.
Oka annak én vagyok,
Én és tenger vétkem,
Kínjaid ezért nagyok.
Célod üdvösségem.

(204. ének 1. és 3. verse)

A böjti időben, Jézus Urunk halálának és feltámadásának ünnepére készülve, szeretettel kívánunk minden kedves Olvasónknak áldott elcsendesedést.

(A szerkesztőbizottság)

Terray László

Széljegyzet egy alapítványhoz

A magyarországi és külföldi egyházi sajtó már hírt adott arról, hogy 2002. december 31-én megszűnt a nemzetközi Ordass Alapítvány. Ebből az alkalomból érdemes papírra vetni néhány részletet az Alapítvány eredetéről és szolgálatáról.

A kezdet

Jó ötletek nem mindig egy meghatározott személy agyából pattannak ki. Gyakran egy beszélgetés folyamán születnek. Így történt ez az Ordass Alapítvánnyal is. És a beszélgetés színtere - a ferihegyi repülőtér volt.

Egy augusztusi napon 1978-ban ott találkozott több külföldi egyházi vezető, akik részt vettek Ordass Lajos temetésén, és készültek vissza hazájukba. Ott volt Henrik Hauge esperes, aki a Norvég Evangélikus Egyházat képviselte és a Svéd Evangélikus Egyház képviselője Harry Johansson segélybizottsági elnök. Kettőjüket Joachim Heubach német püspök (Landesbischof) vitte ki a repülőtérre. Ő ugyanis autóval jött Budapestre, mert nyaralás közben Franciaországban érte őt a felkérés, hogy képviselje a németországi evangélikus egyházakat a temetésen. De ott várt repülőgépre a dán Bodil Sølling asszony, segélyszervezeti elnöknő is, aki a Lutheránus Világszövetséget is képviselte a temetésen mint az 1977-ben választott Végrehajtó Bizottság tagja. És ott volt Pátkai Róbert Londonból, aki az angliai evangélikusság és a Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkigondozók Munkaközössége képviselőjeként vett részt a temetésen.

A repülőtéri beszélgetés lefolyásáról nem sok részletet tudunk. A csoportnak nem volt semmiféle felhatalmazása arra, hogy valamilyen «határozatot» hozzon. De volt egy közös véleményük, és ezt ismerjük: Szükség van egy nemzetközi szervezetre, amely öröködi Ordass Lajos szellemi öröksége felett; erre leginkább alkalmas egy nemzetközi Alapítvány lenne; ezt a feladatot a skandinávoknak kellene megoldaniuk.

Ez a hármas felhívás vagy kihívás két úton jutott el Norvégiába. Hauge esperes maga is ott volt a ferihegyi repülőtéren, tehát nagyon jól tudott róla. Engem viszont Pátkai Róbert értesített róla, mikor felhívott telefonon, hogy beszámoljon a budapesti temetésről. Így hát ketten voltunk a norvég fővárosban, akiknek egymástól függetlenül váratlanul ölébe esett ez a kihívás, - és a mennyei öt éves tervben az is benne volt, hogy mi ketten véletlenül nagyon jól ismertük egymást.

1978-ban én már nyolcadik éve együtt dolgoztam Henrik Haugeval a norvég Evangélikus Egyház segélyszervezete, a *Kirkens Nødhjelp* héttagú végrehajtó bizottságában. A bizottsági üléseken havonként találkoztunk, sőt Haugeból és belőlem állt egy «kéttagú albizottság», amely minden évben áttanulmányozta a kelet-európai kisebbségi egyházaktól a Lutheránus Világszövetség genfi központjába érkezett segélykéréseket, és javaslatot tett a héttagú főbizottságnak: mely feladatokra adjon az illető évre segílyt a Kirkens Nødhjelp. Előtte való évben pedig, 1977-ben, Hauge esperessel és Georg Hille hamari püspökkel együtt hármásban jártuk két héten át Dél-Szudánban a Kirkens Nødhjelp nagyszabású fejlesztési projektjét (közel száz norvég és több száz szudáni munkatárssal), amelyről részletes jelentést kért a norvég fejlődésügyi minisztérium. Hauge már a Kirkens Nødhjelp alapítása óta (1946) benne volt a szervezet vezetőségében. Ordass Lajossal már akkor megismerkedett, mikor Ordass látogatóban volt Eivind

Berggrav oslói püspöknél 1947-ben. Kettőjük között meleg barátság alakult ki. Hauge több központi jelentőségű norvég és nemzetközi egyházi bizottság tagja és elnöke is volt, kelet-európai hivatalos útjait rendszeresen arra is felhasználta, hogy Ordass Lajost meglátogassa.

Kezdeményezés

Hauge a tettek embere volt, nem sokat tévovázott ha egy kérdésben kihívást vagy elhívást látott, s ez így volt ebben a dologban is. Néhány rövid beszélgetés során tisztáztuk egymás elgondolásait, s egy félnapos «munkaülésem» kidolgoztuk az első alapszabály-tervezetet, és összeállítottuk azok listáját, akiket együttműködésre szándékoztunk felszólítani. Abban egyetértettünk, hogy az alapítvány számára széles egyházi bázist kell biztosítani. Ez egyrészt azt jelentette, hogy «földrajzilag» nem szabad csak skandináv vagy európai alapokra helyezni. De másrészt azt is, hogy nem lehet csak az egyházi «struktúrákra» támaszkodnunk, s ezzel figyelmen kívül hagyni a struktúrán kívül pezsgő kreatív egyházi életet. Így alakult ki azoknak a köre, akik mint kezdeményezők rányomták bélyegüket az alapszabály célkitűzéseire, és megtették az első lépést az Ordass Alapítvány létrehozására.

Elsők között kell itt említenünk Ordass Lajos két fiatalkori svéd diáktársát. *Gunnar Hultgren* svéd érsek az elsők között volt, akik kinyilatkoztatták készségüket, hogy támogassák az Alapítvány létrehozását. «Mint Ordass Lajos diáktársa és barátja fiatal-korabeli svédországi tanulmányútja óta, igen nagy öröm számomra, hogy részese lehetek az Alapítvány létrehozásának», írta válaszlevelében. *Bo Giertz* svéd püspök pedig, akinek több könyvét fordította le Ordass magyarrá, «készséggel és nagy örömmel» támogatta azt a szándékot, hogy egy Alapítvány gondoskodjék «felejtethetlen Lajos barátja» szellemi örökségének megőrzéséről.

Német egyházi vezetők között különösen is egy püspök és egy «laikus» adott támogatást és lendületet a Alapítvány létrehozásának. Mindketten a Lutheránus Világszövetség (LVSZ) összefüggésében találkoztak Ordass Lajossal. *Hermann Dietzfelbinger* bajor püspök Minneapolisban ismerte meg őt, mikor mindketten bekerültek az LVSZ végrehajtó bizottságába. «Attól kezdve valamilyen közeli testvéri közösség alakult ki köztünk» - írta Ordassról. Többször meg is látogatta Budapesten, és fontos kezdeményezéseket is tett Ordass Lajos izolált helyzetének jobbítása érdekében. Örömmel lett egyike az alapítvány kezdeményezőinek a «laikus» *Rudolf Weeber* stuttgarti egyházi elnök is, jogász, aki fontos tisztségeket töltött be az LVSZ-ben. *Martti Simojoki* finn érsek élénken emlékezett a Világszövetség helsinki gyűlése körüli bonyodalmakra, mikor a magyar egyházvezetés «egyháza elleni barátság-talan lépésnek» minősítette, hogy ő, mint a vendéglátó egyház érseke még külön személyes meghívó levelet is küldött Ordass Lajosnak (az LVSZ akkori alelnökének)*. Az akkori egyházvezetésnek ez a visszataszító magatartása persze csak növelte az érsek érdeklődését és megértését Ordass sorsa és bizonyágtétele iránt.

Az amerikai evangélikusságnak három képviselője is vállalt szerepet az Alapítvány elindulása körül. *Fredrik Schiøtz* püspök (az akkori szóhasználat szerint «egyházi elnök») jól ismerte Ordass Lajost, és a kezdeményező levelet örömmel aláírta.

Mikor aztán a kuratórium tagjainak megválasztására került sor, az amerikai viszonyokat figyelembe véve nem egyes személyekhez fordultunk, hanem a két nagy amerikai evangé-

* A levél másolata megtalálható az Ordass Archívumban.

likus egyház vezető püspökeit kértük meg, delegálják egy-egy lelkészüket vagy nem-lelkész hívűket a kuratóriumba. Az American Lutheran Church elnöke David W. Preus erre a tisztre *Edward A. Lindell*t, a Lutheran Brotherhood nevű lutheránus biztosító társaság (Amerikában ilyen is van) egyik igazgatóját nevezte ki, a Lutheran Church in America elnöke James R. Crumley pedig *Franklin D. Fry* New York melletti lelkészt, több egyházközi bizottság tagját, az LVSZ (és az Egyházak Világtanácsa) korábbi elnökének Franklin C. Fry-nak a fiát. Lindell végül is utolsó pillanatban le kellett mondja az alapító ülésre való jövetelét, s mivel a két nagy amerikai lutheránus egyház akkor már egyesülési tárgyalásokat folytatott, abban egyeztek meg, hogy Dr. Fry mindkét egyházat képviselje. Lindell helyébe utóbb aztán *Eric W. Gritsch* gettysburgi professzor lépett, s ezek ketten, Dr. Fry és Dr. Gritsch, egészen az Alapítvány megszűnéséig tagjai voltak a kuratóriumnak.

Még két skandinávot kell megemlítenünk a kezdeményezők között, *Ragnar Askmark* svéd püspököt, aki szintén fiatalkori diáktársa volt Ordass Lajosnak, és *Kristen Einar Skydsgaard* dán professzort, a keresztény egységmozgalom nemzetközi hírnevű harcosát, aki a helsinki világgyűlés óta különösen is élénk figyelemmel követte Ordass Lajos sorsának alakulását, és meg is látogatta őt Márvány utcai otthonában.

Tisztában vagyok azzal, hogy olvasóim számára unalmas felsorolás ez a sok név. De aki egy kicsit is ismerte az 1970-es évek végének nemzetközi és ökumenikus miliójét, csak elámulhat azon, milyen széles skálájú volt az érdeklődés, hogyan tudott egy kis európai kisebbségi egyház félreállított és elhallgattatott püspökének emléke megmozgatni nemzetközileg ismert egyházi vezetőket és kutatókat, hogy megőrizték ennek a püspöknek spirituális hagyatékát.

Alakuló gyűlés, alapszabályok

A két skandináv baráton, Henrik Haugén és Harry Johanssonon kívül a fent említett nyolc személy volt az, aki aztán kijelölte az alakulófélben levő alapítvány első elnökségét vagy kuratóriumát. Ennek az elnökségnek öt tagja jött össze 1983. május 9-én Oslóban: Henrik Hauge, Franklin D. Fry, Joachim Heubach, Vajta Vilmos és e sorok írója. (A hatodik, Edward Lindell, utolsó pillanatban le kellett mondja részvételét.) Igeolvasás, imádság és élénk eszmecsere során elfogadták az alapszabályokat és az alapítással kapcsolatos formai döntéseket. Elnök lett Henrik Hauge, alelnök Franklin D. Fry, és titkár Terray László. Oslo püspöke és a norvég püspöki kar elnöke, Andreas Aarflot otthonában fogadta egy beszélgetésre az újonnan alakult elnökséget és annak jogi tanácsadóját, Erling Torkildsen oslói ügyvédet.

Egyetértés volt az elnökségben a tekintetben, hogy az Alapítvány nem gyűjt össze valamilyen «alap-vagyont», amelyből elnökségi határozattal lehet majd «kiosztani» kisebb-nagyobb adagokat, hanem inkább konkrét feladatok megoldására esetről-esetre szerez szponzoroktól hozzájárulásokat. Ekkor kapta végleges nevét az Alapítvány egyháztörténeti gyűjteménye, az *Ordass Archivium*. Egyetértés volt a tekintetben, hogy az Alapítvány nem keresi a feltűnést, a nyilvánosságot, nem helyez súlyt a hírverésre, hanem inkább személyes kapcsolatok révén törekszik Ordass Lajos szellemi örökségének megőrzésére.

Az alapszabályok végleges szövege kimondja: az Alapítvány feladata, hogy

- * Ordass Lajos életművét és az egyetemes/apostoli egyházért kifejtett tevékenységét ismertté tegye magyar, angol, német és más nyelvű kiadványokban,

- * gyűjtsön és megőrizzen Ordass Lajostól származó kéziratokat és leveleket, és gondoskodjék e célnak megfelelő levéltári helyiségről,
- * szerkessze és kiadja Ordass Lajos kéziratait, mind eredeti műveit, mind magyar fordításait,
- * kezdeményezze teológiai és egyéb egyházi irodalom magyarra való fordítását, kiadjon ilyen kéziratokat, és juttassa el lelkészeknek és nem-lelkészeknek a Magyarországi Evangélikus Egyházban,
- * szorgalmazza a magyarországi evangélikusság történetének kutatását (az 1930-as évektől kezdve), és gondoskodjék erre irányuló rendezvényekről.

Kiadványok

A nemzetközi Ordass Alapítványnak nem voltak saját kiadványai. Ellenben támogatva vagy anyagilag lehetővé tette olyan kiadványok megjelenését, amelyek Ordass Lajos szellemi örökségének megőrzését szolgálták. Jelentős hozzájárulást szerzett az Alapítvány a Válogatott Írások és Önéletrajzi Írások (a «lila könyvek») kiadásához. 1990 után is adott hozzájárulást Ordass-könyvek kiadásához. Ezenkívül lehetővé tette kéziratban levő dolgozatok sokszorosítását és terjesztését, - amit utóbb mint «szamizdat-irodalmat» lehet megjelölni. - Ebbe a kategóriába tartozott pl. ifj. Fasang Árpád két dolgozatának sokszorosítása («Az út ára» és «A diakóniai teológia D. Káldy Zoltán prédikációinak tükrében»). Ez utóbbinak németnyelvű fordítását a Glaube in der 2. Welt nevű svájci szervezet bocsátotta az Alapítvány rendelkezésére. Sokszorosított formában ez a dolgozat eljutott a szerzőhöz, s ő budapesti feladóval juttatta el ökumenikus szervezetekhez. Ismertetése, megjelentetésükre, megjelent a Lutheránus Világszövetség sajtótájékoztatójában a Lutherische Welt Information-ban (az lwi-ben) is. Egy Éliás Józseftől származó kézirat is ezek között volt: A konkoly uralma - és ennek külön egy része: A szolgálat teológiája vagy a kiszolgálás ideológiája? -, hogy csak néhány címet említsünk.

Az Ordass Archívum

Az Ordass Archívum törzsét, alapját az a 16 doboznyi archív anyag teszi ki, amelyet *Vajta Vilmos* 1942 óta gyűjtött, és nagyjából rendezett is. Mikor a Vajta család 1981-ban visszaköltözött Strasbourgból Svédországba, ő ezt a gyűjteményt kifejezetten az alakulófélben levő Ordass Archívumnak engedte át. Ekkor már itt volt az a több tucat filmtekercs is, amelyeket *Jørgen Glenthoj* dán lelkésztestvérünk fényképezett kéziratokról az 1970-es években Budapesten. Ezeket nemcsak ő maga hívta elő, hanem ezen túlmenően papírra is másolta őket, és a több ezer oldalt egyenként átlátszó borítékokba helyezve juttatta el az Alapítványnak, úgyhogy ezek a kéziratok mindjárt olvasható állapotban kerültek oda.

Bár az Alapítvány nem fektetett hangsúlyt a nyilvánosságra, nem hívta fel ön-magára a figyelmet, mégis hamar híre ment – Skandinávián kívül is –, hogy egy Alapítvány gyűjti az Ordass Lajosra és a magyar evangélikusság közelmúltbeli történetére vonatkozó adatokat és forrásmunkákat. Részben kérésre, de gyakran kérés nélkül is jutott ilyen egyháztörténeti jelentőségű anyag az Alapítványhoz. Néhány példa: *Mogens Zeuthen* dán lelkésztestvérünk magyar vonatkozású irat-anyagát halála után gyermekei juttatták el az Alapítványhoz. Zeuthen kiválóan

beszélt magyarul, és éveken át az LVSZ «kisebbségi titkára» volt Genfben. Egy *norvég egyházi hetilap* volt szerkesztője íróasztalfiókjának rendezése közben akadt rá Ordass Lajos három svéd nyelvű levelére, melyekben húsz évvel korábban kommentálta a lap néhány magyar vonatkozású cikkét. A leveleket rögtön továbbította az Alapítványnak. *Paavo Viljanen* özvegye maga adott engedélyt, hogy férje hagyatékából az oului megyei könyvtárban kifényképezzek egy levélváltást Viljanen és a 70-es évek magyar egyházvezetősége között és más értékes dokumentumokat. Viljanen esperes egyházunk közismerten kiváló ismerője és hűséges barátja volt. - Folytatni lehetne a hosszú sort.

Konferenciák, szimpóziumok

Az 1980-as évek második felében sok minden új dolog történt az egyházakban Magyarországon. A jobb tájékozódás kedvéért egy szimpóziumot rendezett az Alapítvány Oslóban, s erre olyan előadókat hívott meg, akikről tudta, hogy erősen foglalkoztatja őket az egyházak helyzete Magyarországon. Többen ezek közül nem is ismerték egymást, s így most személyes találkozásban cserélhettek gondolatokat és tapasztalatokat. Tudomásom szerint ennek a konferenciának a programja eddig nem volt ismeretes. A következő előadások hangzottak el:

- A magyar egyháztörténet néhány főbb vonása és ezek hatása a jelenlegi helyzetre (Pósfay György, Genf)
- Kísérletek társadalmi problémák megoldására Magyarországon és ezek jelentősége az egyházak számára (Prof. Dr. Balla Bálint, Berlin)
- A magyar egyház-szociológiai kutatás feladatai és lehetőségei (András Imre SJ, Bécs).
- A magyar kommunista párt egyházpolitikája az 1975. évi pártkongresszus előtt és után (John Eibner, Keston College, Anglia)
- Új szakasz a keresztények és marxisták közötti dialógusban Magyarországon (Prof. Vajta Vilmos, Alingsås, Svédország)

Az előadások némelyike angolul hangzott el, a szimpóziumnak erre a részére norvég résztvevők is hivatalosak voltak.

Az volt a terv, hogy a szimpózium előadásai megjelenjenek könyv alakban is. De az 1988-as helyzet hamarosan túlhaladott állapotnak volt tekinthető, s erről lemondtunk. A 90-es években két «mini-szimpóziumot» rendezett az Alapítvány, az elnökség évi gyűléséhez kapcsolódóan Erlangenben, akkor már magyarországi résztvevőkkel. Külön fejezetben lehetne beszámolni arról a tanulmányi tervről, amelyet 1995-ben kezdeményezett az Ordass Alapítvány, s amely 11 volt «szocialista» országból gyűjtött össze fiatal kutatókat három nemzetközi konferenciára az elmúlt 60 év egyháztörténetének tanulmányozására (Sandbjerg, Dánia, 1999. október; Gallneukirchen, Ausztria, 2001. január; Loucen, Csehország, 2002. május).

Az Ordass Alapítvány örömmel látta, hogy fiatal kutatók körében egyre nő az érdeklődés az elmúlt 60-70 év egyháztörténetének szakszerű kutatása iránt.

Miután 2002 nyarán az Ordass Archívum elhelyezést nyert a Magyar Országos Levéltárban, az Alapítvány elnöksége elérkezettnek látta az időt arra, hogy feloszlassa az Alapítványt.

Böröcz Enikő

Crux victoribus

Ordass püspökségének „második aktív korszaka”
a legújabb levéltári kutatások tükrében
(1956. okt. 31. - 1958. jún.17.)*

I. A püspöki hivatalba történő visszatérés

Ordass Lajos Önéletrajzi Írások (folytatás)¹ című munkája alapján két dologra lehet következtetni a püspöki hivatalba történő visszatérést közvetlenül megelőző időszakkal kapcsolatosan. Az egyik az, hogy itt egy „több szálon” futó esemény-sorozat volt adva a háttérben, és ez a háttér egyszerre volt külföldi és belföldi, egyházi és világi háttér, személyes és közösségi.

Ma már „kevesebb” vita folyik arról, hogy a hivatalba történő visszatéréssel Ordass azt vette vissza, ami az 1948. szept. 8-án történt eltávolítása óta is hozzátartozott, és pedig „legitim püspökségét”. Ordass tehát azon püspökök közé tartozott, akit mind az államnak, mind az egyháznak kétszer kellett rehabilitálni és jogaiba visszahelyezni. (1956. okt. 5.; 1990. ápr. 23.; illetve 1956. okt. 8.; 1995. okt. 5.)²

Ordass a saját emlékirataiban arról ír, hogy ő „csak” az időpontról döntött, tehát arról, hogy „október 31-én, a reformáció ünnepén, istentisztelet és úrvacsorai szolgálat végzésével”³ tér vissza hivatalába.

II. Az egyházi élet újraindítása

Ordass helyzete a hivatalba történő visszatéréskor egyfelől rendkívül egyszerű, másfelől rendkívül bonyolult volt. Egyszerű azért, mert Vető Lajos nov. 1-jén történt lemondásával egyedül maradt mint „hivatalban lévő” püspök, akire az egyházegyetem vezetése is hárult. Rendkívül bonyolult azért, mert hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy át kell lépnie saját — létszámában és lehetőségeiben erősen korlátozott — munkatársi gárdáján, és ki kell terjesztenie az együttműködést más csoportokra és azok vezetőire is. Az egyház működőképességének biztosítása ezt az áldozatot követelte tőle.

Nem volt ez egyszerű feladat azért sem, mert az 1948-ban történtek során nyilvánvalóvá vált az, hogy az ő „egyházfelfogása” — amely az evangélium szabad hirdetését és az egyházi élet autonómiáját foglalta magában — és az ebből fakadó egyházpolitikai magatartása nem csak azok felfogásával ütközött, akik „az egyház rovására” keresték az egyre magabiztosabbá váló kommunista vezetéssel a barát-

* Előadásként elhangzott az OLBK 2003. febr. 6-án Bp.-Kelenföldön tartott együttlétén.

¹ Ordass Lajos Önéletrajzi Írások (folytatás) Válogatta, sajtó alá rendezte és az utószót írta Szépfalusi István, Európai Protestáns Szabadegyetem, Bern, 1987. 1040 o.

² Az 1956-ban történő rehabilitációk szövegét l. 1. lábjegyzet 558-561; az 1990. ápr. 23-i világi rehabilitáció szövegét in: Keresztyén Igazság Új folyam 6. sz. 1990. június 31. o.; az 1995. okt. 5-i egyházi rehabilitáció szövegét in: Keresztyén Igazság Új folyam 28. sz. 1995. Téli 32-34. o.

³ L. 1. pont. 571-572.

ságot és az egyház ügyeinek ebből fakadó képviselőségét. De ütközött azok felfogásával is, akik „az egyház érdekében” keresték a „lehetséges együttműködés” útját. Ez utóbbi csoport vezetői Túróczy Zoltán és Szabó József püspökök voltak, és a mögöttük álló nagyon jelentős személyeket és csoportokat nem lehetett sem 1948-ban, sem pedig 1956-ban figyelmen kívül hagyni. Az említett két személy és követőik 1948-ban, a maguk „egyház érdekében” kifejtett programjával végül „az egyház rovására” működő csoportokkal kerültek egy táborba: mind az iskolák államosítása, mind pedig az állammal folytatott tárgyalások kérdéseiben. Az 1952-ben történtek azonban – amikor a területrendezés ürügyén és „politikai megbízhatatlanság” címén eltávolították őket – kijózanította őket annyira, hogy 1956-ra alkalmasabbá váltak az együttműködésre.

Ezen a háttéren azonban érthető volt az, hogy Ordass két legjobb embere: Botta István és Kendeh György az északi egyházkerületben sorra kerülő püspökválasztás alkalmából nem Túróczy Zoltán személyében gondolkodtak, hanem elsősorban dr. Schulek Tibort, másodsorban pedig Szabó Józsefet ajánlották a gyülekezetek figyelmébe.⁴ Velük szemben azonban a nyíregyházi és dél-szabolcsi gyülekezetek hangját képviselő Joób Olivér nyíregyházi lelkész nov. 2-án a nyíregyházi rádióban arra kérte az egyházi vezetést, ill. Túróczy Zoltánt, hogy ő „váljalja újra a püspöki tisztség Istentől kapott keresztjét!”⁵ Szabó József viszont a maga részéről a rá szavazni kívánókat arra kérte, hogy „fontos egyházi érdekből... ezen a püspökválasztáson Túróczy Zoltánra szavazzanak.”⁶ Az 1948-ban „sorsára hagyott” Ordass — a gyülekezetek döntésének értelmében — elfogadja a Túróczyval való együttműködést, és ezzel az elfogadással indul útjára egy új kezdet az egyházban.

III. Az új egyházi korszak

a. Ahogy az egyházon belül a többség látta (reformációi méretű megújulás)

Ha az ember belegondol abba, hogy Ordass püspökségének „második aktív korszaka” tulajdonképpen háborús viszonyok között kezdődött,⁷ majd a kíméletlen megtorlás politikai korszakában folytatódik, és ér is véget, akkor még nagyobbak látjuk azt a teljesítményt, amelyet ez a korszak fel tudott mutatni.

Még inkább szembeűnik a változás, ha belegondolunk abba, hogy 1948-tól kezdődően az evangélikus egyház mind a saját gyülekezeteihez, mind a nemzethez való küldetését illetően, de a külföldhöz való kapcsolatait illetően is szakadatlanul a permanens lemaradás és hátrálás állapotában élt. Nem tudta meggyőző módon

⁴ id. Kendeh Györgyné a vele történő beszélgetéskor szóban megerősítette azt, hogy férje és Botta István, akik nem tartoztak „az ébredés vonalához”, valóban tettek írásbeli lépéseket a püspökválasztás befolyásolására. Az akkori postaviszonyok azonban nem tették lehetővé, hogy mindenhova elküldjék levelüket.

⁵ I.1.pont 584.o.

⁶ Szabó József Nyílt levele in: Evangélikus Országos Levéltár (EOL) Déli Egyházkerületi (DEK) anyag 21. sz. doboz 973/1956. sz. irat.

⁷ EOL DEK 882/1956. Ordass első hivatalos levele a szovjet nagykövetségnek szólt, amelyben az egyházkerület a szovjet katonák által elkönfiskált déli egyházkerületi gépkocsit szeretne volna visszakapni.

képviselni az igehirdetésben a Krisztusban adott, hit által megragadható kegyelemről szóló evangéliumot, sem az egyház, sem a nemzet életében olyan formában, hogy az alapjaiban változtathatta volna meg az egyház és a világ életét. Az ún. „első” Nagy Imre-korszakban - 1953. jún. és 1955. ápr. 28. között - alig részeseedett az új korszak engedményeiből. Ugyanis az azt megelőző évben, 1952-ben fosztották meg maradék függetlenségétől és két legitim püspökétől. Ebben az időszakban már egyfajta kezdődő személyi és közösségi terror uralkodott az egyházon belül. Ezen a háttéren érthető az 1956 őszen tartott konferenciák radikálisabb hangja. Ez a háttér szülte a Nagybaráti Nyilatkozatot is.

Az Ordass/Túróczy-korszak nem pusztán a lemaradást pótolta, hanem az egyház egész működését új alapokra helyezte teológiai, személyi, közigazgatási szinteken.

Az új teológiai alaphangot egyfelől az 1956. nov. 3-i ún. tájékoztató jellegű (a Puskin utcában tartott) értekezleten, másfelől az 1956. dec. 13-i országos lelkeszéretekezleten Scholz László ütötte meg. Az előbbi esetben egyfelől egy „generális bűnbánat” szükségességéről beszélt, mivel „alig akadtak egy-ketten egyházunkban, akik az elmúlt idők során vállalták Krisztus keresztjét is.”⁸ A másik oldalon azt mondta ki, hogy „ az új életet csak megbocsátással lehet elkezdni. Ez azonban nem lehet egyoldalú, mert mindenkinek őszintén és töredelmesen el kell mondaní, hogy megbántam, amit vétettem.”⁹ A dec. 13-i értekezleten pedig kollektív és személyes módon tett arról bizonyosságot, hogy ő azon kevesek közé tartozik, akik jó lelkiismerettel elmondhatják ugyan, hogy „teológiailag egy percre sem inogtak meg”, de Ordass egyházi elítélésének az időpontjában — mint mondta — „sem én sem a többiek nem tudtuk vállalni a keresztet.”¹⁰

Ami az új feladatokat illetve, itt Scholz László az evangéliumnak mint a keresztről szóló beszédnek a primátusát hirdette meg. Minden mást ennek kell alárendelni – mondta. Ahhoz, hogy az egyház hiteles legyen, ahhoz először neki magának kell az evangéliumot újra léte középpontjává tenni. A napi politikának nem szabad szétszakítani a lelkeszek egymással való közösségét. Meg kell értetni az állammal, „hogy az egyház akkor tesz legjobbat az emberiségnek, a hazának, ha egyház marad.”¹¹

Jellemző, hogy azonnal akadtak az egyházban olyanok, akik ezt az új hangot kigúnyolták, és igyekeztek „szembemenetelni” a megújulással. Az is jellemző volt, hogy a nevüket kezdetben nem adták az általuk elmondott kritikához. Ebben az időben született meg a „Kis gyónótükör piciknek, akiknek most ez a maszlag elégíti ki a mohóságát”¹² című röpirat, amelyben dezavualni igyekeztek minden újra való törekvést. A MELE szó anagrammájára, pl. ilyen ajánlatokat tett a „szellemes” szerző: Már Egyszer Leégték Egyenként; Megint Egy-időben Leégnék Együtt; Miért Engedjük Lejáratni Magunkat; stb. Ezután pedig egyenként kigú-

⁸ I. 1. pont 580.o.

⁹ I. 1. pont 580.o.

¹⁰ EOL DEK 21. doboz 79/1957. sz. irat Scholz László előterjesztése Egyházunk mai helyzete és lelkesízi feladataink.

¹¹ I. 10. pont 2-3 o.

¹² In. EOL DEK 21. doboz 53/1957. sz. irat

nyolta a felszólalók bűnvallásait, végül azzal fejezte be, hogy „szeretettel fényképezte egy résztvevő, aki még ezt sem bánta.”¹³

Ordassnak és munkatársainak tehát ezen a háttéren kellett az új teológiai, személyi és közgazgatási feladatok megoldásának nekiállni.

Az új teológiai hangot az Evangélikus Egyház Hitvallási Iratainak két kötetben¹⁴ történő kiadásával is segíteni igyekeztek, „biblikus, reformátori és hitvalló” hangot kívánva megütöni.

A sajtóosztályra kinevezték Botta Istvánt. Az Evangélikus Élet szerkesztését Keken Andrásra, a Lelkipásztorét pedig – elsősorban a Győr-Sopron megyeiek kérésére — Veöreös Imrére bízta rá.

A teológiai megújulást kívánta szolgálni egy új típusú, a múlt kudarcait korrigálni kívánó ébredésnek a meghirdetése és képviselése is.

Ami az új teológia fogadtatását illette, itt elmondható az, hogy a lelkészek többsége igenelte a változásokat. Ordass levelek tömegét kapta, amelyek erről árulkodtak. „Gondolom... valamennyi lelkész társam szíve nagyon kiszomjazott arra, hogy... egyházi felsőbbbsége elsősorban és kizárólagosan az Egyház embere legyen. Megtanultuk becsülni azt a körülményt, ha püspökünk elsősorban, sőt kizárólagosan az egyház embere, egyházi, teológiai, Isten igéjéhez kötött lelkiismerettel – és nem az államhatalom képviselője akár az egyház ellenében is.”¹⁵ A gyülekezeti lelkészek azt is végtelen megnyugvással vették tudomásul, hogy a régi/új püspök a leveleit úgy kezdte, hogy „ az Úr nevével köszöntöm az olvasót”. És azzal fejezte be, hogy „az Úr kegyelme legyen velünk”. A bizalom légkörét jelzi az is, hogy tömegben jelentkeztek rehabilitációra váró emberek, akiket az előző korszak egyházvezetése hozott nehéz helyzetbe.¹⁶ A pályát elhagyók közül is sokan visszatértek. A kényszer-nyugdíjba küldött lelkészek közül is többen kérték reaktiválásukat. Meghívások tömege futott be Ordasshoz a különböző gyülekezetektől is, akik szerették volna őt személyesen látni és hallani. A legmeghatóbb az volt ezen a téren, hogy sok olyan ember is jelentkezett, akik korábban eltávolodtak az egyháztól, de most újra az egyháztól várták a lelki, szellemi és anyagi segítséget.

A személyi intézkedések, amelyeket Ordassnak meg kellett hozni, kétféle jellegűek voltak: az egyik oldalon el kellett fogadnia vezető személyek lemondását (Grünvalszky, Vető, Dezséry, Pálfy, Ottlyk). Továbbá bizonyos vezető személyek esetében neki kellett az illetőt arról tájékoztatni, hogy mivel „nem egyházi működésük és egyházszeretetük alapján kerültek tisztségükbe... ezért keresztyéni hangnemben közöljük velük az egyház közvéleményét, és kérjük meg őket arra, hogy közegyházi érdekből üresítsék meg ezeket a tisztségeket”¹⁷ (Mihályfi Ernő, Darvas József). A másik oldalon viszont több rehabilitálásra szoruló személyt kellett valamilyen formában rehabilitációban részesíteni. Ezek közül az elsők Kende György és Keken András voltak, őket követte többek között Balikó Zoltán, Marcsek János, Kiss Jenő, Ferdinánd István, Zászkaliczky Pál és a többiek.

¹³ I. 12.pont

¹⁴ Az Evangélikus Egyház Hitvallási Iratai (2 kötet) Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest, 1957.

¹⁵ EOL DEK 21. doboz 2/1957. Győry János levele Ordass Lajosnak 1956. dec. 28-án.

¹⁶ EOL DEK 21. doboz 3/1957. Kiss János levele édesapja, Kis Jenő professzor ügyében.

¹⁷ I.1.pont 579-580.

Személyi ügyeket is érintett, de már közigazgatási hatásai is voltak annak, hogy általános tisztújítást rendeltek el – abban a formában, hogy a gyülekezetekben a nem egyházi szempontból megválasztott vagy nem megválasztott személyek dolgát (pl. kulák származás miatt presbitériumból kített gyülekezeti vezetők választhatóságának kimondásával) kívánták rendezni. Az egyházkerületeknél, mivel a mandátumok úgysis lejártak (1950. jún. 27-én választották meg őket) nem lemondások, hanem új választások kiírása volt a szempont. Az egyházmegyék esetében viszont új választásokat írtak ki. Kimondták, hogy az „új választásoknak minden befolyástól mentesnek és a törvényesség szempontjainak mindenben megfelelőnek kell lennie.”¹⁸

Ami a közigazgatást illette, el lehet mondani, hogy 1956. dec. 11-én¹⁹ az egyházkerület presbitériuma elrendelte az összes tisztségviselő újráválasztását a presbitériumoktól kezdve az esperesekig, és ahol szükséges volt, a lelkészekig menően. Az esperesek és az egyházi képviselők többsége természetesnek tartotta azt, hogy hivatalát felajánlva új választáson méresse meg magát. Ezzel a gyülekezetek, az egyházmegyék, egyházkerületek és az országos egyház azon jogának engedtek szabad utat, hogy autonóm módon választhassák ki azokat a személyeket, akiket bizalmukkal megtisztelnek.

Ugyanakkor viták folytak arról, hogy mi legyen a régi vezetők sorsa. Akadt olyan lelkész, aki sokallta a személyi változásokat, és „jobboldali elhajlásról beszélt”²⁰, mások viszont „több radikalizmust”²¹ vártak volna ezen a téren. Egy Ordassnak címzett levélben viszont egy laikus azt írta, hogy őt megbotránkoztatja az egyetemes presbitérium „túl humánus” döntése, mert „egyházi nyugdíjra és a püspöki kereszt viselésére méltatott egy olyan püspököt, aki püspöktársával együtt megszüntette a gyermek-misszió szolgálatát, beszüntette a konferenciákat, s a nyugdíjba kényszerített lelkészeket eltiltotta az igehirdetés szolgálatától, prédikációival megbotránkoztatta hallgatóit, tájékoztatásaival megtevesztette a világ protestánsait stb. Ilyen értéktelen dolog a püspöki kereszt?”²²

Az állam, ill. az azt képviselő Állami Egyházügyi Hivatal, amely akkoriban a Kulturális Minisztérium egyik főosztályaként működött, eleinte pozitívan, később kétségeit hangoztatva, majd a végén kifejezetten ellenségesen viszonyult az új teológiai, személyi és közigazgatási változásokhoz.

b. Ahogy az ellenfelek látták (azonnali beavatkozást igénylő krízis-helyzet)

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk ennek a kérdésnek a megtárgyalásánál, hogy az Ordass korszak végén – már Túróczy eltávolítása után – három jelentés született, amely az evangélikus egyházban folyó ifjúsági-, majd női munkát, illetve a lelkészképzés helyzetét tárgyalta meg az evangélikus egyházban.²³ Mind a

¹⁸ 1956. dec. 12. Déli kerületi egyháztanácsai ülés jegyzőkönyve, in: EOL DEK 21.doboz.

¹⁹ EOL DEK 21. doboz 970/1956. irat: Ordass körlevele a gyülekezeteknek.

²⁰ Tátrai Károly levele Ordass Lajosnak 1956. dec. 28-án, in: EOL DEK 21. doboz 28/1956. sz. irat.

²¹ Tervezet a személyi változásokkal kapcsolatban EOL DEK 21.doboz 19/1956. sz. irat.

²² öz. Posch Lászlóné levele Ordass Lajosnak in: EOL DEK 21. doboz 26/1957. sz. irat.

²³ A dokumentumok in: MOL ÁEH Irattár XIX-A-21a Elnöki Irattár 9-17/1958.; 9-26/1958. és 9-44/1958. sz. alatt találhatóak.

három ismertetést Grnák Károly ÁEH főelőadó (ebben az időben már az Északi Egyházkerületből visszavont, viszont a Déli Egyházkerületben még ott tartott miniszteri biztos) készítette. Több mint valószínű, hogy egyházi segítőtje akadt a jelentések megírásakor.

Az ismertetések közös jellemzője, hogy mind a három esetben adnak egy történelmi visszatekintést, majd a jelen helyzetet értékelik, s végül a jövőbeli feladatokra koncentrálnak. A történelmi visszatekintések kezdőpontját a Horthy-korszak, végső pontját pedig az „ellenforradalomnak” nevezett 56-os események adják.

Az ifjúsági munka esetében ezen a háttéren a két kardinális megállapítás a következő: az egyik az, hogy a Horthy-korszakban élte „virágkorát” ez a munka, a másik az, hogy „az ÁEH munkájának egyik sarkalatos problémája az ifjúság területén az egyházak visszaszorítása volt”.²⁴ Az egész visszatekintésre viszont azért van szükség, mert az ellenforradalmi nevezett események alatt - az ÁEH megállapítása szerint - „valamilyen formában a régi ifjúsági munkát akarják restaurálni, akár legálisan, akár illegálisan.”²⁵ Grnák felpanaszolta, hogy az egyház már a nov. 3-i értekezleten - amelyet később „ellenforradalmi összeesküvésnek” neveztek - felvetette az ifjúsággal való foglalkozás szükségességét mind a hitoktatás, mind pedig az önálló ifjúsági munka keretében. Botta Istvánt és Dóka Zoltánt küldte ki az értekezlet „összekötőül a sajtómunka és az ifjúsági munka között.”²⁶ Ennek nyomán konferenciák tömegét rendezték, vezérfonalakat dolgoztak ki az ebbe a munkába beállított személyek számára, továbbá modern technikai eszközökkel igyekeznek az alkalmakat színösszeállításokká, vonzóvá tenni. A legnagyobb bűnük az volt, hogy teljes szabadságot engedélyeztek a helyi ifjúsági munka számára, és „az ellenforradalmi vezetőség nem gyakorolt olyan értelmű irányítást, mint azt az állammal lojális előző vezetés tette.”²⁷ Már abban az időben négyéves levelező tanfolyamot akartak szervezni, vagy az Evangélikus Teológiai Akadémián, vagy pedig az újraindítandó Luther Márton Intézetben.

Ha az ember megnézi az 1956-ban és 57-ben tartott konferenciákat jelleg, időtartam és létszám tekintetében, akkor megérti azt a pánikot, amely a három jelentés íróját és az ÁEH vezetőit elfogta. Ugyanis az Ordass/Túróczy-korszakban összesen 46 konferenciát tartottak 132 napi időtartammal, és 2855 résztvevővel.²⁸ Ami a konferenciák jellegét illetve, itt lelkészkonferenciák, asszony-, férfi-, teológus-, ifjúsági- (fiú, leány, anyák/lányok, apák/fiak), papné-, külmissziói-, hitmélyítő konferenciák, „csendes-napok”, vallásitanítási bizottsági-, vezetőképző konferenciák voltak. Időtartam tekintetében a legrövidebb egynapos, a leghosszabb hatnapos volt. Ami pedig a résztvevőket illeti, itt a legalacsonyabb létszám tizenegy, a legmagasabb háromszázhatvenkettő volt.

A helyzet „orvoslását” illetően a jelentés nem marad meg amellett, hogy csupán „vissza-sírja” a régi „lojális, állam-hű püspököket és segítőitársaikat”²⁹, hanem azt követeli, hogy az ÁEH ismerje fel a saját felelősségét is, és a régi álláspontját betartva

²⁴ ÁEH (XIX-A-21a Elnöki Irattár 9-17/1958. sz. 1. o.

²⁵ I.12. lábjegyzet 1. o.

²⁶ I.12. lábjegyzet 6. o.

²⁷ I.12. lábjegyzet 7. o.

²⁸ MOL ÁEH irattár XIX-A 21a 9-27/1958. 3. o.

²⁹ I. 12. lábjegyzet 24. o.

akadályozza meg azt, hogy „az egyházak a múlthoz hasonlóan az ifjúság lelkét megmételvező és számunkra romboló, reakciós ifjúsági munkát tudjanak kialakítani.”³⁰

A női munkáról szóló fejtegetésben a múltat illetően az hangsúlyozódik, hogy itt egy olyan társadalmi rétegről van szó, amelyet a feudalizmusban és kapitalizmusban „különlegesen elnyomtak, és szándékosan tudatlanságban tartottak, ezért ők képeztek a vallások fő tömegeit.”³¹ A jelent illetően az hangzik el, hogy itt is megtörténik a gyülekezet határainak átlépése, mert összegyűjtik az asszonyokat, és útmutatást kapnak arra nézve, hogy „hogyan tartsák meg leányaikat a vallási világnézetben, amikor az iskola, az úttörőmozgalom, az élet másra tanítják” őket.³² Azt is kimondja a jelentés, hogy a diakonissza intézmény nyílt vagy burkolt visszaállításáról is álmodoznak az egyházban, és ehhez csatolva egy-két éves „diakóniai munkásképző tanfolyam” mellett is lobbiznak. Ami a jövőre vonatkozó terveket illeti, itt két kulcsszó szerepel, az egyik az „elnyomás”, a másik az „irányítás”. Az előbbi azt jelenti, hogy meg kell szüntetni az eddigi „restaurációs” törekvést, a konferenciái nyüzsgést. Azonnal fel kell számolni a jelenlegi munkát, a munkásokat ellenőrzés alá kell vonni, és a legfontosabb, hogy „püspökileg kell nyilvántartani ezeket a személyeket, kiképzésüket szoros irányítás alá kell fogni, számukat csökkenteni kell, ill. ügyesen szabályozni.”³³ Az „irányítás” viszont azt jelenti, hogy „a meggyőzés és jó nevelés korszakának kell jönnie az egyházon belüli haladó rétegek szellemi munkája révén.”³⁴

Ami a lelkészképzést, ill. az Evangélikus Teológiai Akadémián (ETA) folyó munkát illeti, itt a jelentés azt állítja, hogy az Ordass/Túróczy-korszakban még a Horthy-korszakot is sikerült túlszárnyalni, mert eltávolították vagy lefokozták a haladó tanárokat, és a „teológiát az egyházi reakció befolyása alá kerítették, s ezt a hadállást nehezen adják fel”.³⁵ Grnák Károly felpanaszolta, hogy az addig (ti. 1948 óta) „majdnem mozdíthatatlan” tanári kar az 56-os események alatt nagyon is aktívvá vált. „Lemondatott”, „áthelyezett”, „eltávolított” saját soraiból előadókat; ugyanakkor „lelkendezett”, és „pozitívan állást foglalt” az új politikai és egyházi vezetés mellett. Az Evangélikus Élet novemberi 4-i számában közölt nyilatkozat is erről tanúskodik: „Meg vagyunk győződve arról, hogy a magyar nemzet kivívott függetlenségével együtt a teljes vallásszabadságot is elnyeri, és az egyháznak teljes szabadság biztosíttatik arra, hogy Istentől rendelt mindenfajta szolgálatát korlátozás nélkül végezhesse.” - És „az ifjúság kijelenti, hogy csatlakozik a főtí lelkészkonferenciák azon megállapításához (ezeken a konferenciákon követelték a haladó lelkészek eltávolítását — veti közbe Grnák), hogy az egyházban felmerült kérdések megoldásában a legrövidebb időn belül összehívott lelkészkonferencia döntsön.”³⁶ Végül: „A reakciós teológiai tanárok az 1956. dec. 13-i egyetemes tanácsuléstól kezdve aktívan támogatták az Ordass- és Túróczy-féle egyházpolitikát, sőt annak a vezetésnek a fő támaszai voltak.”³⁷

³⁰ I. 12. l. ábjegyzet 25. o.

³¹ I. MOL ÁEH irattár XIX-A 21 a 9-26/1958. I. o.

³² I. 19. pont 12. o.

³³ I. 19. pont 25. o.

³⁴ I. 19. pont 25. o.

³⁵ MOL XIX-A 21a Elnöki Irattár 9-44/1958. 2. o.

³⁶ Evangélikus Élet 1956. nov. 4-i száma.

³⁷ I. 23. pont 6. o.

Ami a helyzet „orvoslását” illeti, itt a jelentés azt javasolja, hogy egy „huszárvágással” tegyenek rendet, mert „az Ordass-ügy kapcsán” ezt most meg lehet tenni, békésebb idők erre nem adnak módot. Változtatni kell a személyi összetételen, tisztogatást kell rendezni az ifjúság soraiban, alapos tananyag-módosítást kell végrehajtani, béke-szemináriumokat tartani, numerus clausus-t bevezetni, a makacsul bigott hallgatókat az új tanári kar segítségével el kell nyomni, hogy „ne tudjanak eljutni a felszentelésig.”³⁸

IV. Az evangélikus egyház és a nemzet viszonya a vizsgált időszakban

Az evangélikus egyházban bekövetkezett változások azonnal magukkal hozták a társadalomhoz való új viszonyt is. Azt megelőzően az egyház vezetői azok oldalán álltak, akik a nép többségének – benne a hívő, egyházhoz tartozó magyar állampolgároknak - mérhetetlen szenvedéseket okoztak.

Bár Ordass a maga részéről mindig ragaszkodott ahhoz, hogy a helyzetében bekövetkezett változás és a bekövetkezett politikai változások közé senki ne tegyen egyenlőséget olyan formában, hogy ügyének megoldása pusztán a politikai fordulatnak lett volna köszönhető, mégis szabad úgy fogalmazni, hogy a körülmények alakulása a kezdet kezdetén kedvezett mind az ő személyes, mind pedig az egyház ügyének. A politikai körülmények romlása viszont felgyorsította az egyházban bekövetkezett restaurációt.

A korszak egyik kutatója úgy fogalmazta meg, hogy ez egy nagyon ritka történelmi pillanat volt. Azon pillanatok egyike, amikor „egy nép... egységes... felül-emelkedik minden régi vagy új ellentétén.”³⁹ Ordass a maga november 2-i rádiószózatában erre ráérezve fogalmazta meg a maga hármas üzenetét a magyar ifjúsághoz, az akkori evangélikus egyház gyülekezeteihez és lelkipásztoraihoz, és a külföldön élő hittestvérekhez. Az ifjúságot megdicsérte éleslátásáért, és kifejezte reményét, hogy „ugyanaz az ifjúság felismeri, hogy magyarságunk jövője csak az örök Isten vezetése mellett található meg.” Az evangélikus egyház gyülekezeteit és lelkipásztorait arra buzdította, hogy azonosítsák magukat a nép szabadságharcával, és kijelentette, hogy a nemzet szolgálata akkor a legeredményesebb, ha azok élete és cselekedete, akik ezt teszik, „Isten szent ígéjének irányítása alatt van”. A külföldön élő hittestvéreknek a „szabadság útján elinduló egyház, és a nagyon nehéz megpróbáltatás alatt élő hazánk” nevében szól, és kérte erkölcsi segítségüket az ország semlegessége elismerése dolgában, és anyagi segítségüket az árván maradtak, sebesültek, kárt szenvedettek számára. Jézus Krisztus nevében kérte a segítséget, és Isten áldását kérte azokra, akikhez szólt.⁴⁰

V. Az evangélikus egyház és a külföld

Az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának Galyatetőn tartott ülésére (1956. júl. 30. és aug. 4. között) megjelent evangélikus és református külföldi vezető személyiségek közül néhányan Ordass rehabilitálásának az ÁEH-val történő

³⁸ I. 23. pont 11. o.

³⁹ Csonka Emil: A forradalom oknyomozó története 1945-1956 Veritas, München 1981. 467. o.

⁴⁰ Ordass rádiónyilatkozatát I. 1. pont 577-578 o.

megtárgyalását is szükségesnek tartották a programjukba venni. A tárgyalások eredményeként megszületett egy hivatalos irat, amelyet mind a két fél aláírt. Négy pontot tartalmazott ez az irat: 1: „az LVSZ addig nem lesz kielégítve, míg Ordass Lajos engedélyt nem kap arra, hogy mint aktív püspök működjék.” 2: Ordass polgári rehabilitációja „helyreállítaná Ordass becsületét”. 3: Az ÁEH illetékesei megfontolják annak lehetőségét, hogy „Ordass idővel mint püspök működhessék”. 4: Amennyiben nem lehetne aktív püspök, akkor teológiai tanár lenne. „Ilyen megállapodás esetén teljes joga lenne az igehirdetésre és tanításra.”⁴¹

Az 1957-es év második felétől azonban magyar és kínai újságokban elkezdtek támadni az Egyházak Világtanácsa és a Lutheránus Világszövetség főtítkárait (Visser't Hooft és Carl E. Lundquist). Ez azért volt meglepő, mert az 56-os események lezajlása után „az új kommunista vezetés Kádár János miniszterelnök vezetésével először óvatosan lépett fel, és nem ártotta bele magát az egyházi érdekszférába.”⁴² Olyannyira, hogy Ordassnak a minneapolis-i LVSZ világgyűlésre is megadták az útlevelet, ott ő részt is vett, prédikált a nyitó-istentiszteleten, majd újból LVSZ- alelnökké választották. Horváth János ÁEH-elnök 1957 januárjától kezdte támadni az EVT-t, és az LVSZ-t és azt állította, hogy „a magyarországi „ellenforradalmi mesterkedéseket” külföldről támogatták és készítették elő.”⁴³ Az 1957. nov. 26-i tárgyalások délutáni fordulójában Horváth János az egyház és az ÁEH közötti kapcsolatra is kiterjesztette ezt a nézetét, és kijelentette, hogy „a tárgyalásaink menete egészen addig gördülékeny volt, amíg külföldi barátaink ide nem érkeztek. Amióta ők megérkeztek, attól kezdve kezdődik a merevség, amely úgy látszik, hogy a feloldhatatlanságig képes elfejlődni.”⁴⁴ Ordass igyekezett megcáfolni az elnök vádjait. Ezek a vádak azonban később is visszatértek.

A másik dolog, amit meg kell említeni az volt, hogy Hromádka cseh teológus az EVT nyborgi KB ülésén (1958. aug. 21-29.) „súlyos kritikát mondott Ordassról, alkalmatlannak jelentette ki a püspöki szolgálatra. Amit az elnöklő Fry nagyon rossz néven vett.”⁴⁵ A Prágai Keresztyén Békekonferencia (KBK) (1958. máj. 31.-jún. 2.) tulajdonképpen az EVT-vel és az LVSZ-szel megromlott kapcsolatoknak köszönhette a megalakulását. Ennek a kulcsemberei viszont aktív kapcsolatot ápoltak a keleti blokkban élő keresztyének dolgaival foglalkozó állami szervekkel, akik 1957. szept. 2-8-ig Budapesten tartották első közös értekezletüket. Ordass és vonalának eltávolításában a „moszkvai” egyházpolitikának és a vele szövetségre lépett, azt aktívan támogató KBK-nak voltak „elévülhetetlen” érdemei. Ordass belső egyházi ellenfelei ezen a háttéren „csak” a szekundáns szerepét töltötték be.

⁴¹ Az LVSZ és az ÁEH közötti tárgyalások eredménye. Lutheran World Federation Department of Information 1956. aug. 10. A egyezség magyar fordítása in: EOL Ordass-hagyaték 9. doboz. (Az anyagot rendezte: Rözse István).

⁴² Gerhard Besier, Armin Boyens und Gerhard Lindemann : Nationaler Protestantismus und Ökumenische Bewegung Kirchliches Handeln im Kalten Krieg (1945-1990) Duncker & Humboldt, Berlin. Az idézet A. Boyens: ÖRK und EKD zwischen West und Ost 71. o. (A műre Terray László hívta fel a figyelmemet.)

⁴³ l. 31. pont 71. o.

⁴⁴ MOL ÁEH Irattár XIX-A-21 a Elnöki Iratok 257/15/1957. csomó az Evangélikus Egyház és az állam között folyó tárgyalásokról. 85. o.

⁴⁵ MOL ÁEH levéltár XIX-A-21a Elnöki iratok 9-39/1958. Vető Lajos jelentése az ÁEH-nak 2. o.

Zárógondolatok

Annak ellenére, hogy Ordass és Túróczy együttműködése alig egy esztendeig tartott, majd ezt követően Ordassnak még pár hónap adatott, összességében elmondható, hogy ez a korszak a Magyarországi Evangélikus Egyház II. világháború utáni történetének a virágkora volt. Ordass második eltávolítása után az egyház nemcsak a megújulás útján torpant meg, hanem mind teológiai, mind személyi, mind közigazgatási szempontból visszafelé fejlődött. A politikai rendszerváltás után az egyházi rendszerváltást illetően — amely még mindig nem fejeződött be! — az 1956-58-ban történtek ma is mintául szolgálhatnak a további megújulásra szoruló egyház számára.

Kertész Eszter

Híd

megtudom majd milyen a híd
amely az egyik isteni tenyérből
elvezet a másikig

mikor azon elindulok
ha lesz erőm a szóra még
hozzátok visszafordulok:

ne legyen csipkés szemfödőm
fedjen be húsvéti öröm
azzal jól betakarjatok
hogy többé már ne fázzatok

ha majd a mélység és magasság
a végső percben összeér
örökre összekulcsolódik
az isteni jobb és bal tenyér

Húsvétvasárnap

Sugaras fenti sárga fény
a templomablak üvegén
keresztül árad – és benne én
ülök és már-már szédülök,
olyan szép a vasárnap.

Zúg a harang. A városon
átfúj a szél. Már nem oson,
bukfencet vetve száll a hír,
hogy húsvét van. Üres a sír.

Rókusfalvy Pál

Élet és lélek a természet és a teremtés rendje szerint*

„A világ szép és különös. Csak sok benne nagyon a beteg ember. Az izgága, az irigy, a gyűlölködő. A gonosztevő és a diktátor, az őrült és a hős. Fertőzik és rontják a világot, amennyire adottságaiktól kitelik. De egészen elrontani nem tudták mégsem, ha ezerszer is azt hirdeti a látszat.

Miért nem? Mert a Világ anyja a Természet, s a természetben az ember nem egyéb, mint egy kis pajkos tréfa. Vigyázz tehát, hogy vidám tréfa maradj. Mert a gonosz tréfából tövis nő csupán, mely véresre sebez Téged, s elcsúfítja a világot.”
Wass Albert mondatai ezek.

1. A környezetszennyezés és a környezetvédelem forrása

A szennyezésnek is, a védelemnek is a forrása ugyanaz: *az ember*.

A működési egység minden élő szervezetnek — a legegyszerűbttől a legbonyolultabbig, a növény- és állatvilágtól az egyes embereken keresztül a kis és nagy emberi közösségekig — természetes adottsága. Ezért az egységért semmit sem kell tenni. Van. Van, mert „az élet él, és élni akar”. Az egész természet egy hatalmas önszabályozó, önmagát regeneráló rendszer, az idők kezdetétől az idők végéig. A természeti törvények (élettörvények) ezt csodálatos tökéletességgel biztosítják. Az ember ehhez semmit nem tud hozzátenni, s *paradicsomi harmóniában élhetne, ha nem venne el belőle, ha szembeszegülve a természet törvényeivel nem bontaná meg ezt az egységet, rendet.* Mert erre képtessé vált.

Az ember a természet rendjét nem azonnal, a Földön való megjelenésével bontotta meg. Több millió évig a növény- és állatvilággal együtt teljes harmóniában simult bele a természetbe. Igaz, ki is volt szolgáltatva az erőinek, de ugyanezek az erők — ösztönös alkalmazkodásán keresztül — életben is tartották. Az ösztönös, tudattalan állati létből kiemelkedő ember csak az önszmelés fokára jutva — öntudata és akarata révén — vált képtessé arra, hogy válasszon: megismeri és követi a természet törvényeit, vagy megszegi azokat. Választott, megszegte. Emberré válásunk folyamatában ez a változás — jónak és gonosznak tudóivá váltunk — olyan megrendítő volt, hogy a lelkünk legmélyén, az ún. kollektív tudattalanban ősképként a kígyó szimbóluma őrzi ennek az emlékét. A teremtéstörténet ezt az ősbűnként tartja számon. Ez a legelső figyelmeztetés az emberiség életében arra, hogy a tudás, bár hatalom, de felelősség is. Ettől kezdve jelent az ember veszélyt a természetre s ezzel önmagára is. Ezzel jelenik meg a természet s benne az ember lelki természete, vagyis a külső és a belső környezet védelmének a szükségessége.

* A Movimentum Iuventutis Christianae Egyesület „Lélek és élet - A bioetika és a keresztény vallás lehetséges kapcsolatai” témájú konferenciáján, Nagyváradon, 2002. október 18-án elhangzott nyitó előadás.

Megdöbrentő, ha meggondoljuk, hogy mindez, ti. az öneszmélő homo sapiens kialakulása 100.000-120.000 évvel ezelőtt történt, és ez a sok évezrednyi idő, türelmi idő mind kevés volt ahhoz, hogy az ember felkészüljön a külső és a belső környezet védelmére. Pedig a környezetvédelem lényegében egyszerű: meg kell őrizni a természetet, követni kell a törvényeit, s ahol és ami kárt tettünk benne, ott és azt helyre kell állítani. Ezért semmit hozzátenni, semmi művi, mesterséges dolgot létrehozni nem kell.

Ezzel valójában be is fejezhetnénk előadásunkat. Úgy tűnik azonban, hogy ez a helyreállítás nem is olyan könnyű, sőt a tudás gyarapodásával válik egyre nehezebbé. Miért? Súlyos kérdések sorjáznak előttünk.

Mi az oka annak, hogy éppen a technika ugrásszerű fejlődésével nőtt globálisá a környezetpusztítás? Mi lehet az oka annak, hogy a világ legfejlettebb s leggazdagabb állama a legnagyobb környezetpusztító, s éppen ez az állam vonja ki magát a világ környezetvédelmi összefogásából? Hogyan illeszkedik be ma az ember a természet világába, s mi az anyagi és az emberi tényezők kölcsönhatásában ezeknek egymáshoz való viszonya? Mi jelent az a kifejezés, hogy „emberi tényező”? Lehet, hogy az ember mégsem egységes, hanem kettős lény? Hogyan tudja a saját egységét helyreállítani, rendbe tenni? Mi a rend? Mi az erkölcsi értékrend? Mi a viszony a külső és a belső környezetvédelemnek? Mit jelent az, hogy mind a kettő etikus életvédelem? Végül:

- van-e találkozása a természet rendjének és a teremtés rendjének? A tudásunknak és a hitünknek?
- mi a reális esélye annak, hogy az ember önmagában és a külső természetben megbirkózik a rend helyreállításával? Vagyis: van-e és mekkora a túlélési esélye?

2. Az anyagi és az emberi tényezők kölcsönhatása

A környezetpusztítás globálissá válásának az okát — elsődlegesen — az ún. dzsinn effektusban látjuk.

Az ember képes számos természeti folyamatot szabályozni. (Ezért már a természet urának képzeli magát.)

Az ember ugyanakkor maga is része a természetnek. (Tévesen azonban úgy véli, hogy a természettől eltérő világ különleges lénye.)

Az ember azonban a saját természetét még nem ismeri igazán, s ezért önmagának nem urn.

Ezekből a tényekből nyilvánvaló, hogy az ember ugyan képes megbontani a természet működési egyensúlyát, de az önmaga által kiváltott problémák megoldásához nem nőtt hozzá. Vagyis a palackból kiszabadult dzsinn az ember fölé nőtt, s pusztulással fenyegeti.

A dzsinn effektus tanulsága nyilvánvaló: az egész természetnek az emberiséget is magában foglaló nagy ökoszisztémájában az ember a leggyengébb láncszem. A legnagyobb veszély mindig onnan fenyeget, ahol a legnagyobb a különbség az állam anyagi gazdagsága, a technika fejlettsége és az ember minősége között. Ez magyarázza, hogy a világnak — szinte versenytárs nélküli — leggazdagabb állama, az USA a legnagyobb környezetszennyező tényező, s így a legnagyobb veszélyforrás is — fizikai és lelki-erkölcsi szempontból egyaránt — az egész emberiség számára.

ra. A magyarázat azonban nem mentség, sőt ez a tény erre a nagyhatalomra mindenkinél nagyobb önkorlátozó felelősséget ró.

A környezetpusztításnak, a saját életfeltételeink elpusztításának globálissá válását még jobban megértjük, s ezzel az emberiség e sorsproblémájának — a helyi, kárpát-medencei — megoldásához is közelebb jutunk, ha az *emberi és az anyagi tényezők viszonyát, kölcsönhatását* helyesen értelmezzük.

Ebben a kölcsönhatásban az *emberi tényező a meghatározó*, és az anyagi tényező a meghatározott. A kölcsönhatásban *a cél is az ember*, az ember jóléte és ehhez szükséges fejlődése, és az anyagi tényező az eszköz. Az anyagi eszközök s feltételek fontosak ugyan, de csak eszközök, s a megfelelő minőségű ember nélkül mit sem érnek. A kultúra hanyatlása ott következik be, ahol az emberek ezt a meghatározottsági viszonyt megfordítják, s magukat megalázva, eszközzé alacsonyítva az anyagiakat tekintik meghatározó oknak.

Gyökeres szemléletváltozásra van szükség! Indokolására csak egyetlen példát említünk. A mai ember anyagias beállítottságában a technikától vár megoldást, csodát remél, de a saját lelki erejében, fejlődésében nem hisz, pedig minden technikai vívmányát lelki képességeivel hozta létre. Elvakultságában és manipuláltságában nem veszi észre, hogy *a világ igazi problémája* — s már legalább 80-100 éve — *pszichológiai probléma*. Pedig a hatalom és média szakemberei ugyanennyi ideje a pszichológia eszközeivel uralkodnak. Az értelmiség körében ma a pszichológusoknak van a legnagyobb felelőssége!

Mit jelent s mit tartalmaz „az emberi tényező”? Mi az, hogy „pszichológiai probléma”? Mi a lelki erő, lelki képesség lényege? Mi a lélek, s valóban megfejthetetlen titok-e?

3. Az ember rejtélye

A természet minden megnyilvánulásában van valami csodálatos. Egy hatalmas tölgyfa, a fűszálon remegő hajnali harmatcsepp, egy őz kecses szökellése vagy a kisgyermek tiszta tekintete, mint látvány is fenséges, kedves, szívet melengetően szép. Mégsem ez a külső megjelenés ragad meg minket igazán, hanem ami nem látható, de sugárzik mindezekből, az élet egészséges lüktetése. A primitívnek nevezett, ám valójában csak romlatlanabb s a természettel még egybesimuló egyszerűbb ember számára a fáknak is van lelke, egyénisége, az erdő is lélegzik, s ő maga is életszerető lelkével, természetes egyszerűséggel, mint gyermek jóra törekszik. — *Természet, élet, lélek és erkölcs egylényegű testvérek.*

Minden eszmélő ember életében egyszer legalább, egy csendes órán elgondolkodik azon, hogy: kicsoda az ember? Mi az életünk értelme? Sőt talán még azon is eltöpreng, hogy ki igazít el, hogyan dönthetjük el, mi a helyes irány, ha választúthoz értünk.

Az *élet lényege* megfoghatatlan titok. Ezer kérdéssel bombázzuk, millió válasz ad, mégis megfejthetetlen. Minél többet tudunk meg róla, annál több, újabb kérdés fogalmazódik meg bennünk. Minél több tárul fel szépségéből, gazdagságából, annál félelmetesebbre tágul mélysége. Nem tudjuk, hol van a kezdete s van-e vége. Az egy sejt szintjén éppoly megfejthetetlen, mint maga a világmindenség. Az örökkévalóság ugyanolyan természetes benne, mint a pillanat varázsa.

Nem tudjuk, de úgy sejtjük, hogy ami léleknek nevezünk, az valamiképpen már az étellel együtt, annak forrásánál jelen volt. Amikor önmagunk rejtélyét bontogatjuk, már önmagunkról sejtjük meg, hogy a lélek az ember élő lényege, amely átjárja minden sejtünket. Ma már a genetika, a klónozás lehetősége ezt bizonyítja is. A lélek valósággal létezik, hiszen nem lehet nem létező az a lelki jelenség — érzés vagy gondolat —, amelyik röntgennel kimutatható gyomorfekélyt hoz létre. Ugyanakkor tapasztalataink nyomán a kettősség élménye is szorongat minket: *a test és a lélek, a jó és a gonosz együttes élménye*. Ugyanakkor azonban azt is tudjuk, hogy egy cselekvésünknek nem lehet két alanya, hanem csak egy. Ma már a tudomány segítségével közelebb jutottunk önmagunk, vagyis a lélek rejtélyének megoldásához, noha ezt a kérdést — valószínűleg a válasz miatt — még a legtöbb pszichológus és pszichiáter is megkerüli.

Az ember, bár nagyon bonyolult, mégis egységes élőlény. Cselekvéseinknek, tevékenységünknek *egyetlen alanya* van, és ez a *testtel egyetlen állományú egyesült lélek*. Az ember természeti lény, lelki természetű lény. Lelki természetünknek a tudattalan gyökerei az előemberi — mondjuk ki nyugodtan: állati — állapotig nyúlnak vissza. Az emberi lélek, tudatosuló lelki természetünk mintegy 2,5-3 millió éves törzsfejlődés (filogenezis) eredménye. Az ember: *egységes, tudatosuló lelki természetű és cselekvésben tökéletesülhető élőlény*.

Az emberben, a lelkünkben egyszerre jelenlevő *jó és gonosz kettőssége* is oldható, Ehhez azonban *tudásra és hitre* egyaránt szükségünk van. Ez élő erkölcsi, azaz *etikai* probléma. Itt is az élet forrásáig kell visszanyúlnunk, mivel az etika valósága nem a — bármilyen szép és nemes — eszmék világa, hanem az etika valósága maga az ember. Az *etika az ember belső önfejlődésének* — embersége kibontakozásának, kiművelt emberfővé válásának — *törvénye* és az *alapelve: az élet legnagyobb értékére emelése*. Az élet tisztelésének ezt az etikáját Albert Schweitzer fejtette ki Kultúra és etika című művében (1923). Az alapelvről ezt írja: "minden általánossága ellenére elemi erejű, bensőséges, ami az embert, ha egyszer megvilágosodott benne, többé nem engedi el. Természetes módon jut szóhoz minden megfontolásában, nem szorítható háttérbe, és szüntelenül a valósággal való szembesülésre kényszerít". Elemi erejű, mert természetes hajtóereje van, a minden emberben munkálkodó élni akarás (életösztön), amelyet minden élethelyzetünkben — ennek várható hatásaival, következményeivel együtt — tudatosítani kell. Így ébredünk felelősségre. Ez az élettisztelet etikájának *tartalmi lényege*: a bensőleg szabaddá és gondolkodóvá vált ember határtalanul való *felelőssége minden étellel szemben, amely hatókörébe kerül*. Természetesen — ahogyan az életünkben minden apró belső fejlődésért — az etikussá válásért is minden nap újra meg újra meg kell küzdenünk. Nem véletlen, hogy a destruktív erők az egyes emberek és embercsoportok erkölcsi felőrlését az élni akarás gyengítésén vagy éppen gátlástalan liberalizálásán keresztül érik el.

Éppen ezért lenne életfordító jelentőségű, ha a lélek természettudományos felfogása végre az általános műveltség szerves részévé válna. Az orvosképzéstől és az egészségügytől kezdve a közoktatáson keresztül a közvélemény formálásán át a gazdasági életig gyökeresen és egészségesen alakíthatná át az egész társadalom életét.

Emberségünknek, etikánknak legmélyebb természeti gyökerét, a hit és tudás egységében ennek a megélését Albert Schweitzer így írja le: „A viláigigenlésben, az

etikában ugyanis a bennem megnyilvánuló egyetemes élet akaratát teljesítem. *Életemet Istenben élem*, a titokzatos etikus Istenszemélyiségben, akit így a világban nem ismerek meg, hanem csupán mint titokzatos akaratot élek meg magamban.”

4. A lelki környezetvédelem elsődlegessége

A környezetvédelemnek a két fő területe: a külső környezetnek, a bioszférának a védelme és az ember belső környezetének lelki, erkölcsi védelme. Az utóbbi kiinduló feltétele az elsőnek. Miért? A válasz kézenfekvő. A külső természet működési egységének, rendjének a helyreállítására csak az képes, aki a természet rendjét önmagában helyreállította, és — a szó teljes, lelki és erkölcsi értelmében is — egészségesen él. Ezt az állításunkat két példával támaszthatjuk alá úgy, hogy abból a környezetvédelmi tevékenység szemléletmódja is világossá váljék.

Török Zoltán, a kolozsvári Bolyai Egyetem Geológiai Tanszékének professzora 1939-ben, az Erdélyi Múzeum XLIV. kötetének 2. füzetében arról számol be, hogy a Küküllő völgyének a pliocén kortól a holocénkor napjainkig tartó kialakulását vizsgálva mennyire elgondolkodtatta őt 1932-ben egy nagy hóolvadáskor bekövetkezett földcsuszamlás. Ezt geológiailag indokolatlannak tartotta. Vizsgálódásában eljutott Segesvárnál a Segesd patak torkolatvidékéhez, majd öreg emberek útmutatása nyomán a városi mérnöki hivatalig, ahol megtalálta a patak csatornaszerű új mederbe terelésének a tervét, amelyet 1858. április 9-én írtak alá. Eszerint a Segesd patak alsó szakaszát megrövidítették, és ezáltal a meggyorsult víz 4 méterrel mélyebbre süllyesztette a patak összes oldalvölgyének erózióbázisát. “Ez a mesterséges eróziósüllyedés indította meg 1862-ben a Segesd egész vízrendszerében a vizek újabb kivájó munkáját, és bontotta meg a lejtők egyensúlyát úgy, hogy még ma, 78 év után sem jutott el a völgyzsélesztés nyugalmi helyzetébe. A völgyfalak suvasodásai és omlásai a völgy lakosainak tetemes károkat okoztak, amint az 1932-es év is megmutatta, szőlőket, épületeket tettek tönkre a lejtő mozgások.” Török Zoltán tanulmánya ezen fejezetének a címe: „Az ember mint geológiai tényező”. Ebben a segesvári magisztrátust mutatja be mint elsőrendű geológiai tényezőt, amelynek „technikailag nagyon, de geológiailag meg nem gondolt” beavatkozása indította el ezt az eseményt.

Török Zoltán valójában a korszerű, multi-diszciplinárisan rendszerszemléletű és emberközpontú környezetvédelmi gondolkodás előfutára. Anélkül, hogy az ökoszisztéma kifejezést használta volna, korát messze megelőzve egy kölcsönhatásrendszerben mutatta be a természetet, az épített világot és az embert.

A tudományok mai fejlettségének a szintjét a másfél évszázaddal ezelőttivel összehasonlítva, egy súlyos — erkölcsi vonatkozást is tartalmazó — következtetést kell levonnunk. Ami a környezeti beavatkozások területén a 19. század közepén még csak szakmai tévedés volt, az ma már — gondoljunk csak a tiszai ciánszennyezésre vagy a szennyezésen kívül falupusztítással is járó erdélyi aranykitermelés tervének végrehajtására — bűn, tömeges büntett, sőt egyes esetekben emberiség elleni büntett.

A másik példa az anyanyelv ápolásáról szól. Nem is gondolnánk, hogy a kultúrált, szabatos, magyaros beszéd a lelki, szellemi környezetvédelemnek nem elha-

nyagolható területe. *Kodály Zoltán* 1939-ben a „Magyarság a zenében” című írásában (megjelent még egyszer 1992-ben reprint kiadásban a *Szekfü Gyula* szerkesztette *Mi a magyar?* című kötetben) a beszéd zenei vonatkozásával kapcsolatban a kísérleti egészségtan megalapítóját idézi: „*Pettenkofer* szerint szenny mindaz az anyag, ami nincsen a helyén. A magyar kiejtés megtisztítása az idegen elemektől egyik legégetőbb feladata volna minden rendű iskolánknak.” *Kodály Zoltán* ezzel a kijelentésével a *szellemi, erkölcsi örvédelem és környezetvédelem* szószólója. (Nem nehéz elképzelni, hogy mit szólna ma az üzletek cégtábla-feliratainak a láttán vagy a televíziós műsorok hallatán.)

Kodály Zoltán kijelentése több szempontból is elgondolkodtató. Egyrészt komoly figyelmeztetés számunkra, hogy ő már a magyar kiejtés idegen elemeit is — pl. a pesties éneklő hangsúlyt — eltakarítandó szennynek tekinti. Másrészt a szennynek idézett meghatározása a rend szónak az értelmét világítja meg új oldalról. Ahol valami nincs a helyén, ott — a fizikai és a szellemi világban egyaránt — nincsen rend, és az a valami szenny. *A társadalmi életben* pl. — az angol parlament alsóházában 1855-ben megfogalmazott alapelv szerint — a rend: „*megfelelő embert a megfelelő helyre!*” A kontraszelekció tehát szemétermelés, mivel, ha egy adott pozícióba nem a megfelelő ember kerül, akkor az — *Pettenkofer* szerint — szenny.

Amíg az ember a természetbe nem avatkozott be, rend volt, működési rend, azaz egység. Ma azonban csak akkor lesz újra, ha a természet rendjét először önmagunkban állítjuk helyre, azaz az élettisztelet etikájának értékrendje szerint élünk. A külső és a belső *környezetvédelem* ezért *etikus életvédelem*.

Már az ókori rómaiak megállapították: „*rend a lelke mindennek*” („*ordo est anima rerum*”). *De mi a rendnek a lelke*, lényege? Nem szójáték csupán, hanem igazság, ha így felelünk: *a léleknek a rendje*. Ma a lelkünk szennyesétől szenvedünk, szenved az egész világ. Pedig valamikor az idők kezdetén a teremtésben rend volt, hiszen „látá az Isten, hogy minden, amit teremtett vala, íme igen jó” (1Móz 1, 31).

Az utolsó nagy kérdésünk éppen ez: van-e találkozása a természet rendjének és a teremtés rendjének?

5. Az élet működési egységének a helyreállítása

A természet és a teremtés rendje az emberben találkozik. Ezt azonban csak az veszi észre, akiben a hit és a tudás összhangban van.

„A hit és tudás szétválasztása olyan tudathasadási tünet, amely az újabb kor zavart szellemi állapotát jellemzi,” — írja *Carl Gustav Jung* 1957-ben a „*Jelen és jövő*” című írásában. Az ember és szimbólumairól szóló poszthumusz munkájában pedig így szól: „A modern ember.. vakon nem látja, hogy racionalitása és hatékonysága ellenére olyan erők szállják meg, amelyek ellenőrzésén kívül esnek. Istenei, démonjai egyáltalán nem tűntek el: pusztán új nevet kaptak. Nyugtalanságba, homályos balsejtelmekbe, pszichológiai zavarokba, csillapíthatatlan gyógyszer-, alkohol-, nikotin- és életéhségbe, és mindenek fölött neurózisba hajszolják.” Az eredmény szempontjából mindegy, hogy a homo sapiens hitetlen, vagy a homo religiosus tudatlan, egyként károsítják az emberiséget. Az írástudó árulása éppoly veszélyes, mint a dogmatikus vagy fundamentalista hívő korlátolt fanatizmusa. Mindkettőnél az egymással összhangolt életteljes egység helyreállítása szükséges.

A tudomány és hitünk szilárdságának érdekében világosan kell eligazodnunk e kérdésben. A kettőt meg kell különböztetni, s ugyanakkor látnunk kell: *a tudás és a hit egyaránt fejlett együttes működése biztosítja az ember egészséges életvezetését.*

A hit és a tudás ugyanazon valóság eltérő dimenziói megragadásának egymást kiegészítő funkciói. *A hit a tudás mellett — a legnagyobb tudás mellett is! — az a tudattalanban gyökerező s adományként kapott, rajtuk uralkodó bizonyosság, amellyel az istenkép alapját tevő Isten valóságával kapcsolatba kerülök.* A hit a tudásnak segít fel-lelős, erkölcsi tartását megőrizni. A teológusnak viszont — az erős, élő hit mellett is — a tudás gyarapítására van szüksége, hogy hitre szoruló korát s a hitre szoruló mai embert jobban megismerje, s valóban tudjon rajtuk segíteni.

Az egyes ember és a közösség is csak akkor válik újra normálissá, egészséges-sé, etikussá, ha bennük a hit és a tudás újra összhangba kerül, — főként *az értelmi-ségben.* Ekkor életkörülményeink is javulni fognak.

Csak a hit és a tudás összhangjában döbbenünk rá, hogy a teremtés, a teremtett-ség lenyomatát magunkban hordjuk. Az istenképűségünk a Teremtő megállapítása — „teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra” —, és ez nem szabad, hogy felfuvalkodottá tegyen. Nem vagyunk istenek, csak az Isten kép-viselei. S valóban mélylélektani tapasztalás — amely a primitív és a modern kultúrák mítoszait és alkotásait is figyelembe veszi —, hogy minden ember lelke legmélyén, mint életerő forrása, működik egy istenkép, az Isten ősképe (archetípusa). Ez az emberré válásunknak tudatelőtti korszakában vésődött belénk, ezért Isten nem tekinthető a tudat kitalálásának.

Így találkozik bennünk s válik egyszerre tudássá és hitté, hogy *a természet és a teremtés rendje — noha különböző „nyelven” nyilvánulnak meg — egy és ugyanaz.*

Az élet működési egységét önmagunkban, az emberi közösségekben (népben és nemzetben), valamint a természetben csak a hit és a tudás összhangjában állíthatjuk helyre. *Ez szüntelen megújulást követelő feladata minden egyes embernek s minden egymást követő nemzedéknek.* A természetben ez az élet természetes ritmusában adott. Az ember azonban csak olyan mértékben képes erre, amennyire elfogadja a megváltás örömhírét, s az Úr tenyerén bűnbánó önismerettel születik újjá. Ez a teremtés naponta megújuló természetes csodája bennünk.

Előadásunkat *Wass Albert* szavaival kezdtük. Befejezésül is neki adjuk át a szót: „A természet örök rendje ez, és mi kötve vagyunk a természethez, mint a növények vagy mint az állatok.

Minden vagyonodat elvesztetted. A virágok is elvesztették színpompás éksze-reiket, csak pusztá gyökerük maradt meg a föld alatt. Azért ne hidd, hogy most már többé soha nem fognak virágozni...

Nézd a költöző madarakat. Fáradt csapatokban most térnek meg tengerentúl-ról. Semmijük sincs, igazán semmijük. Csak az a két kis fáradt szárnyuk. Szinte ájultan hullanak alá pihenni a bokrok közé.

De holnap reggel, ha felkelsz a nappal és kijössz ide, hogy megkeressed őket: vidám fütyüket messziről hallhatod már. Fürgén szökdelnek az ágak között, hernyót keresnek és száraz mohát a fészekrakáshoz. Figyelheted, milyen vidáman hordozzák a csőrükben a vékony gallyakat s fonnak belőle nótaszó mellett új otthont a fiaiknak.

Amiért ember vagy, azért tanulhatsz még sokat a madaraktól!” (Te és a világ. Mindent újra kezdünk.)

Emléktábla dr. Vladár Gábornak

Dr. Mitnyan György polgármester köszöntője:

Nagy szeretettel köszöntöm a megjelenteket, dr. Mitnyan György vagyok, a XII. kerület polgármestere. Az avatóbeszédet Tőkéczki László fogja tartani, aki nálam sokkal avatottabban és szakmai szempontból is hitelesebben elmondja, mit kell tudnunk dr. Vladár Gáborról. Ez a mai jeles alkalom azonban egy kicsit személyemben is érint: magam is jogász ember vagyok, és a mai rohanó világban élve néha nosztalgiával gondolok vissza az 1945. előtti időkre, hiszen az akkor élő jogász emberek alapos munkájának keze nyoma még sok-sok évtizedig, napjainkig érezteti jótékony hatását a magyar jogtudományban, a jogi irodalomban. Akkor, amikor itt állunk az emléktábla előtt, s olvassuk annak szövegét, akkor számomra, mint a mai magyar társadalomban élő ember számára három nagyon fontos dolog az, ami mindenképpen kiemelésre méltó:

1. A Karap utca és a Goldmark Károly utca kettőssége. Vladár Gábor urat 1951-ben a Karap utcából kitelepítették, s több mint egy évtizedig távol kellett élnie Hegyvidéktől. Reméljük, hogy a jövőben ilyen soha többé nem lesz.

2. A másik: a Kúria szó. Aki a magyar jogtudományban csak egy kicsit is járatos, vagy olvassa a jogtudománynak az elmúlt évtizedekben és évszázadokban keletkezett iratait, az tudja, hogy volt egy nagyon szépen kiépített s kifinomult magyar igazságszolgáltatási rendszer, több mint ezer év alatt a magyar történelemhez igazodva. Ez a rendszer mindig megállta a helyét, s megfelelően működött a magyar királyságot majd a magyar köztársaságot. Szomorúan kell látnunk, hogy ez a kifinomult magyar igazságügyrendszer ma csikorog, akadozik, nem tud abba az eszményi magasságba visszakerülni, amelyben még az 1940-es években is működni tudott.

3. Amikor képviselőtestületünk ennek az emléktáblának készítésére vonatkozó előterjesztést tárgyalta, voltak olyan hangok, amelyek eleve székszisszel szemlélték a második világháború alatt működő magyar kormányok és magyar miniszterek munkáját. Ám a józan többség a valódi történelmi értékek mentén tudott pozitívan dönteni akkor, amikor ennek az emléktáblának a felállításáról döntött.

A történelmi hagyományainkat ápolnunk kell, s ez nemcsak abban nyilvánul meg, hogy a régi műemlékeinket megcsodáljuk, hanem azt is megnézzük, hogy ezek mögött a műemlékek mögött milyen valós emberi teljesítmények állnak. Sajnos az elmúlt évtizedek jelentős jogtudósai még nem kapták meg méltó helyüket emlékezésünkben, pedig ők annak a jogtudománynak az építőköveit helyezték el, amelyen a mai jogászok járnak.

Dr. Vladár Gábor életéről és munkájáról nagyon kevés adat, nagyon kevés ismeret áll az átlagpolgár rendelkezésére, de még a joghallgató előtt sem ismerős vagy az a jogász sem tudja, aki a mindennapokban azokat a szabályokat használja, amelyeket bizony az ezerkilencszáznegyvenes években fogalmaztak meg.

Amikor emléktáblát állítunk, szeretnénk felhívni a környék lakóinak figyelmét arra, hogy jelentős szellemi érték az, ami a Hegyvidék polgárainak birtokában van. Ezt a szellemi értéket ápolnunk kell. Remélhetőleg ezt a figyelemfelkeltő munkát, éppen ennek az emléktáblának a felavatásával, de helytörténeti munkák megjelentetésével is folytatni tudjuk a továbbiakban is.

Köszönöm a társasház lakóinak is, hogy lehetővé tették az emléktábla elhelyezését. Remélem, hogy a tábla nem megy feledésbe, s a következő években is találkozhatunk előtte tiszteletadás céljából.

Tólkéczki László avatóbeszéde:

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Tisztelt Családtagok és Rokonok!

Vladár Gábor életútját kell felvázolnom. Fiától megkaptam Önéletírását. Amikor elolvastam, újlag megerősödött bennem egy olyasfajta érzés, amelyet más összefüggésben, más közösségre vonatkozóan olvastam: „hagyományszakadás után vagyunk“. Kőbányai János a magyar zsidóság történetéről állítja ezt, de ezt a tételt kiterjeszthetjük a magyar társadalom egészére nézve: hagyományszakadás után vagyunk. A magyar társadalom mint egész, a magyar nemzet rengeteg mindent nem tud az elődeiről, illetve ha tud, azt rosszul tudja. De egyének, családok, kisebb közösségek, szakmák sem tudják, hogy mi minden volt az, ami nemcsak a történelmi Magyarországot, hanem immár ugyanúgy a történelem süllyesztőjébe került két világháború közötti Magyarországot vagy azt a nagyon rövid három évet, amelyet különbözőképpen értékelnek, az 1945-48 közötti időt - megtestesíti. A magyar történelemnek ez a fajta lassú süllyedése, mely az emlékezetből való eltűnést jelent, nagyon veszedelmes dolog, mert manapság ugyan sokat beszélünk identitásról, de az identitás nem azért fontos, amiért sokan felszínesen gondolják, az identitás az otthont jelenti. Az anyit jelent, hogy szellemi-lelki hazája van valakinek.

Vladár Gábor életműve egy olyan fajta identitás-eleme a családnak, az őt ismerőknek, sőt egy szakmának, a magyar jogászságnak, amelynek az ismerete nélkül nehezen lehet elképzelni s megírni a magyar igazságszolgáltatás történetét.

Ha történészként nézzük a dolgot, Vladár Gábor annak a magyar - nagyon jó értelemben vett - bürokráciának, a szakképzett miniszteriális értelmiségnek volt a képviselője, amelynek köszönhető az európai Magyarország infrastrukturális megteremtése. Személye kiválóan alkalmas annak ábrázolására, mit is jelentett ennek a nemes értelemben vett magyar büroknak a világa, a magyar adminisztrációnak ez a miniszteriális szintje. Olyan emberek közé tartozott ő is, akiknek személyisége, mintegy a természetes kiválogatásnak, a hosszú évtizedeken keresztül történő minőségi kiválogatódásnak a jeleit mutatja. Személyiségében, habitusában, mentalitásában, hitében, emberségében olyan ember volt ő, akit nyugodtan lehetett a későbbi generációk elé példaként felmutatni, az újabb generációk számára a hagyományok átadójának tekinteni. Nagyon fontos a hagyományok átadójának szerepe, mert ha a hagyományszakadás után elvesznek értékes minőségi mozzanatok, akkor többszörösen fontos, hogy erre felhívjuk a figyelmet. Ha nincs folyamatosság egy nemzeti művelődésben, ha nincs folyamatosság egy szakmában, akkor nagy baj van.

Vladár Gábor más oldalról is egy sajátos hagyományt testesít meg, a történelmi Magyarország hagyományát, hiszen a Turóc megyei kisnemes elődök leszárna-

zottjaként már a kisebb Magyarországon lesz igazán jelentős szerepe. A kisebb országban betöltött szerep persze soha nem homályosíthatja el azt, hogy ez a kisebb Magyarország a nagyobból táplálkozik. Amikor lecsökkent az ország, nem szabad, hogy lecsökkenjen az a hagyomány, amely ezer évig nem erre az ország-területre esett csupán, hanem ezen túlmutat.

Vladár Gábor szereplése sokszínű. A szakmai megszólalása talán kevésbé volt gyakori, de amikor megszólalt, annak súlya volt. Ugyanezt lehet elmondani az evangélikus egyházi közszerepléseit illetően is. Olyan ember volt, akinek közszereplése valaminek mindig súlyt adott. A mi rohanó korunk, amikor semmire nincs idő, az ilyen embereket kicsit háttérbe szorította... Jó emlékeznünk arra, hogy valamikor tempója volt a világnak, kell, hogy legyen tempója minden szakmának is, hogy legyen az életnek egy olyasfajta rendje, amelyik nem fut el önmaga elől, amelyik nem ad fel régi dolgokat azért, mert éppen a jelen pillanatban nem használhatóak és nem üzletesek.

Vladár Gábor nem véletlenül lett ellenségé a magyar történelem tragikus fordulata után, akit ki kell küszöbölni a közéletből. Vele s a hozzá hasonlókkal nehéz volt vitatkozni, pontosabban sok és súlyos érvet kellett volna álláspontjuk ellen felhozni, komoly cáfolatot kellett volna megfogalmazni, de az a Magyarország, amelyik őt kitaszította, erre nem volt képes, rövidre zárta a dolgot, erőszakkal iktatta ki a magyar közéletből, s ha tehette volna, kiiktatta volna magából a magyar életből is.

A Vladár Gábor-i életút tragikus fordulata mutatta meg igazán, hogy minőségi személyről van szó. Ő és sok társa, akik hasonló sorsot éltek meg, nem roppantak össze, újraépítették életüket abban a szűk, peremre szorított világban, ahová kerültek. Vladár Gábor képes volt ott is, a rábízottaknak, annak a kis világnak, amelybe beleszorították, tartalmat és értelmet adni azzal, hogy nem gyűlölettel felelt a gyűlöletre. Ez rendkívül fontos abban a XX. században, melyben a gyűlölet a legkülönbözőbb forrásokból fakadóan rengeteg ember életét keserítette meg.

A Vladár Gábor-i életút egyszerre tükrözi egy nagy személyiség életútját s példászerűségét, egyszerre tükrözi egy egész társadalmi rétegnek, csoportnak, szakmának a minőségi kiválasztódásban megszületett mérceszerűségét, mértékadó mivoltát, más oldalról pedig - s erről szeretnék beszélni utoljára - széleskörű műveltségét is. Tájékozottsága, a szakmán túlmenő széles informáltsága, a jó értelemben vett régi magyar úriemberek világához való tartozása is példászerű. Jó lenne, ha ez a tradíció folytatódna, hiszen az emberi életnek csak akkor van értelme, ha a szűk szakbarbárságon, a szűk szakmaiságon, az életnek a megélhetésért futó zavarain és kavargásain túl van olyan világ, amelyben meg lehet pihenni, amelyben a szakmán túl másokká is lehet eszmét cserélni. S ha a család összetartó elemeit is lehet erősíteni, ez maga is példa a mi világunk számára.

Számomra, miután megismertem Vladár Gábor életútját, (s az elmúlt időben több mint ötven dualizmuskori politikus életútját néztem végig műveikben) az a benyomás alakult ki, hogy egy olyan világ volt, talán utoljára a XIX. század végén, s a XX. század első-második évtizedében, amelyik a minőség, az emberség, egyáltalán az egészség holisztikus értelemben a magyar történelemnek egyfajta példászerű, emlékeztetőre méltó periódusát és embereit testesíti meg. Ezért kell rájuk emlékeznünk. Vladár Gáborra is, és sok másra, akik a jelen pillanatban még szintűgy

a feledés homályában vannak. Szeretném azt, hogy minél több ilyen embert felfedezne nemcsak a családja, nemcsak a barátai, akik még emlékeznek rá, hanem a szakmák, a kisközösségek s egyáltalán a magyar társadalom egésze.

Örülök, hogy ez az emléktábla felavatásra kerül. Remélem, hogy Vladár Gábor életműve, különösen szakmai és történelmi vonatkozásaiban nem merül többé a feledés homályába.

Az ünnepség végén *Palovics Lajos, Biatorbágy község polgármestere* köszönte meg a XII. kerületi önkormányzatnak, hogy falujuk — annakidején Bia — születtének, Vladár Gábornak emléktáblát készíttettek. Ők is őrzik emlékét, a település most kiépülő részén utcát neveztek el róla.

Kertész Eszter

... a test feltámadását

a jég víz
de mégse víz
nem itatja kertedet

a víz jég
de mégse jég
nem bírja léptedet

a gőz víz
de mégse víz
nem oltja szomjadat

a víz gőz
de mégse gőz
nem száll az ég alatt

- mint halmazállapotváltozás
olyan lesz a feltámadás

Boleratzky Lóránd

Dr. Vladár Gábor életútja és munkássága
(1881-1972)

Dr. Vladár Gábor a 20. század egyik legkiemelkedőbb jogtudósa és egyházunk messzire világító fénysugara, Ordass püspök egykori elnöktársa volt. Igazi nagyságát lemérni még harminc évvel halála után sem könnyű, mert széleskörű tudása a jogtudomány szinte minden területén igazi polihisztorrá avatta. Szerteágazó egyházi szolgálata igazi Krisztus-hívővé minősítette. Káprázatos klasszikus műveltsége pedig a köznapis emberek sorából emelte ki. Páratlan szerénysége, igazságot kereső állhatatossága, mélységes család- és emberszeretete példaként ragyog előttünk. Egész élete bizonyágtevés volt magyarsága és a keresztyén humanum mellett.

A Vladár család a Turóc megyei Nagycsepcsényben élt hét évszázadon keresztül, ahová még az Árpád-házi királyok telepítették. A család a hazaszeretet példaképe, amikor Mohácsnál 13 tagja hősi halált hal. Édesapja, családjával együtt elhagyva az ősi szülőföldet, Sándor Móric biai uradalmában helyezkedett el. Itt született a kilenc gyermek egyikeként: Gábor, akinek élete tele volt súlyos megpróbáltatásokkal. Az első világháború kitörésekor négyéves katonai szolgálatra vonul be, amelyből egy évet Isonzó poklában tölt, ahol meg is sebesül.

Jogi tanulmányai során Concha Győző és főleg Grosschmid Béni tesz legtöbbet a tarisznyába, amellyel az alma mater kapuján kilépett. A jogi gondolkodás módszerét megtanítva kifejlesztették jogérzetét, tiszteletet ébresztve a hazai jogrend nagy múltja és értékei iránt, és meggyökereztettek benne azt a magasabb rendű szemléletet, mely szerint a jog nemcsak az értelem, hanem a szív ügye is. Ezzel cseng össze az a latin mondás is, amely egész életében vezérli: *Omne ius hominum causa institutum est - minden jog az emberért van.*

1929-től az igazságügy-minisztérium törvényelőkészítő osztályának vezetője. Bátran száll szembe a hatalom katonai kézben történő koncentrálását célzó törekvésekkel, s emiatt gyakorlatilag a zsidótörvényekkel kapcsolatos munkákból is kikapcsolják. Amikor pedig Antal István miniszter azt követeli, hogy a letartóztatási intézetekben lévő mintegy ezer zsidót át kell adni a csendőrségnek, figyelmezteti, hogy az igazságügy-miniszter nem követhet el törvényteleniséget, és közli vele, hogy az igazságügybe való berendelését megszüntetnek tekinti, és a Kúriánál kíván tovább működni. Közbelépése végül is eredményes, és sikerül az ezer zsidó elhurcolását megakadályozni. Langlet Valdemar, a vöröskereszt svéd megbízottja, könyvében nagy elismeréssel ír a zsidók megmentése érdekében kifejtett erőfeszítéseiről.¹

A Lakatos-kormányban az igazságügy-miniszteri tisztet csak a kormányzó többszöri unszolására vállalja el azért, hogy támogassa az országnak a háborúból való kiválását. Személyesen vesz részt a Gestapo által letartóztatott államférfiak:

¹ Valdemar Langlet: *Verk och dagar i Budapest - Stockholm, 1946. 78-79. l.*

köztük Bajcsy-Zsilinszky Endre, Baranyay Lipót, Laky Dezső, a fiatal Tildy Zoltán és Peyer Károly kiszabadításában és biztonságba helyezésénél.

A kormányzó 1944. október 15-i proklamációja után menekülnie kell. Különböző helyeken — így például házának padlásán — rejtőzködik, amikor nyilas katonai nyomozók keresik.

Életének szebbik fele zárul le a Budapest ostromáig tartó szakasszal. Ez alatt az időszak alatt írja meg a híressé vált „Öröklési jog” összefoglalását a Szladits-féle nagy Magyar magánjoghoz, és nagy érdemeket szerez a Magánjog Törvénykönyv javaslatának az elkészítésével. Számos jogi előadást tart ilyen címenek: „A jog elhajlása az élettől”, vagy „Fejlődik-e jogunk vagy tesped?”, avagy „Az igazság eszméje a hellén világban”. A Parthenon Társaság — amelynek szerkesztőbizottsági elnöke volt — mintegy tíz kiadványán keresztül a görög-római klasszikus világ szellemi értékeit közelebb tudta hozni a magyar értelmiséghez.

1942-ben a debreceni tudományegyetem jogi kara *honoris causa* doktorrá avatja, s ekkor „Az erkölcs, a tudomány, a humánus és a jog” címen tart feltűnést keltő beszédet. A Corvin Társaság koszorús tagjává választják. Elnöke az Országos Bírói és Ügyészi Egyesületnek és számos más társadalmi tömörülésnek.

1945-től teljesen kikapcsolódik az állami és társadalmi életből, egyedül egyházi vonalon folytat igen aktív munkásságot. Rá is vonatkozatható az a megjegyzés, amit Baranyay Lipótra tett: „Milyen gazdag ez az ország! Olyan öregszemű selejtező rostát rázogatnak, amelyen olyan értékek is a haszontalan rostaaljba hullanak, mint Baranyay Lipót! Ez már több volt, mint bűn; a nemzet legjobb erőinek tudatos elsorvasztása.”

Budapest ostromát — fia kivételével, aki orosz hadifogságban sínylődött — családjával együtt élte át. Házuk több ízben is belövést kap. Az oroszok többször viszik kihallgatásra, de végül is nem történik nagyobb bántódása.

Az egyházi életbe való intenzív bekapcsolódása tulajdonképpen már az 1934-37. évi zsinaton elkezdődik, amely széleskörű lehetőséget nyújt számára az egyházi jogszabályok végső kialakításánál. A törvénykezésről szóló terjedelmes zsinati törvénycikk az ő alkotása. Erősíteni igyekezett az egyház kapcsolatát a hívekkel, és tovább szélesíteni azt az alapelvet, hogy minden hatalom forrása az egyházközség. A lelkészcsere intézményét ő tanácsolta, amely később számos nehéz helyzet megoldását tette lehetővé.

Az egyetemes presbitérium megalakulásával annak tagja lett. A bányai kerület törvényszéki bírónak választja meg. Utóbb a budavári gyülekezet, két évvel később a pesti egyházmegye, 1947-ben pedig a bányai egyházkerület választja meg felügyelőjének.

Komoly szerepe volt a budavári gyülekezet anyagi rendbetételénél, illetve a háborús károkat szenvedett templom rendbehozatalánál, nemkülönben a budahegyvidéki egyházközség működési feltételeinek a kialakításánál.

Bányakerületi felügyelői beiktatási beszédében kiemelte, hogy a szabad egyház a szabad államban elve nem jelenthet közönyösséget az állam részéről az egyházak irányában, hanem csak az állami beavatkozás távoltartását.

Az állammal folytatott tárgyalások kapcsán neki jutott az a feladat, hogy az egyház álláspontját írásba foglalja. Amikor Ordass és Szabó püspökökkel együtt Rákosinál tárgyal, Rákosi kijelenti, hogy „nem ellentámadást, hanem lojális meg-

nyilatkozást vár”, és követeli, hogy az egyház vezetői mondjanak le, mert csak ebben az esetben számíthatnak állami támogatásra.²

Ordass Lajos a Nagy idők kis tükre c. életrajzi írásában megemlíti, hogy Vladár Gábor higgadt bölcsessége jó támasza volt sok nehéz döntésnél.³

Amikor Ordass letartóztatják, minden segítséget igénybe vesz annak bizonyítására, hogy Ordass Lajos nem követett el deviza-bűncselekményt, és az adatokat a védőügyvéd rendelkezésére bocsátja.

Vladár Gábor egyházi tisztségénél fogva sűrűn tart előadásokat, s ezek mind-egyike egy-egy gyöngyszeme az egyházi irodalomnak. A budavári gyülekezetnél letétben szereplő két kötetnyi előadás-gyűjteményből csak néhány előadás címét szeretném kiemelni: A keresztyén családi élet, Miként illeszthető be a zene az istentiszteletbe, Luther házasesete, Luther és az ördög, Rátz László serlegbeszéd, Az igaz presbiter, Az őskeresztyén gyülekezet élete, Az egyházi alkotmány demokratikus felépítése, Luther szociális felfogása, A Rerum novarum enciklika, Az állam és az egyház viszonya, A reformáció hatása a jogfejlődésre, Luther serlegbeszéd, Mária Dorottya, Mit adott a reformáció a nőknek.

1950-ben megvonják nyugdíját, a tudományos akadémiai levelező tagságát „tanácskozó tagsággá” degradálják, ami a lyukas mogyoróval egyenlő. A hűvösvölgyi erdőszetnél vállal munkát: először Budaörs határában rak szalmát, majd bozótot irt, azután erdei ültetvényeket kapál, és szénát gyűjt.

1951. július 4-én újabb sorcsapás éri: Tomorra telepítik ki, ahol embertelen, primitív körülmények közé kerültek, melyről jómagam is meggyőződhettem. Hogy pusztá életét fenntartsa, kénytelen volt munkát vállalni. Szinte önként adódik a párhuzam Ovidius Tomiba történt száműzetése és a Tristia, valamint a család nehéz sorsa között. De hogy milyen nagy lélek volt, bizonyítja, hogy mindenfelül tudott emelkedni: „Ha az élet becsületes munkájával elért, öregségben megszerzett szerény, de gondtalan életszintre gondolok, amit elvesztettünk, akkor nagyon sok mindent nélkülözünk, ha azonban arra gondolok, hogy a jó Isten végtelen irgalmából a sors mostohasága ellenére is megvan a mindennapi kenyere, akkor semmire sincs szükségünk.”⁴

1953-ban feloldják a kitelepítést, és ekkor Biára, a Kutyahegyre, Chován Kálmánnak a falutól távol eső présházába kerül a család. Megint újra kell kezdeni mindent, és kétkezi munkával kell előteremteni a legszükségesebbet. Amikor 1957 januárjában Ordass püspökkel meglátogatjuk, olyan irtózatos nagy a sár, hogy csak pallók segítségével, hosszú próbálkozás után sikerül Csengödy Lászlónak az autót kiszabadítani.

Az embertelen körülményeket tíz éven keresztül kell elviselnie. Közben két operáció, és 1958-ban egy tragikus baleset is bekövetkezik, ugyanis gallyvágás közben egy felpattanó ág bal szemének a látását kioltja, melynek következtében másik szemének a látóképessége is hamarosan elvész.

1963-ban végre sikerül emberi körülmények közé jutni egy újonnan épült társasházban. Itt azonban már csak rövid ideig élvezheti a viszonylag nyugodtabb,

² Vladár Gábor: Visszaemlékezéseim, Budapest, 1997. 320. l.

³ Ordass Lajos: Önéletrajzi írások, Bern, 1985. 234., 263. l. stb.

⁴ Lásd az 1951. szeptember 13-án kelt levelét!

bár betegsége miatt súlyos megpróbáltatásokat jelentő életet. Akaratereje még ekkor is töretlen. Négyévi munkával elkészíti a Visszaemlékezéseim címet viselő hatalmas önéletrajzot oly módon, hogy rajztáblán, vonalzó mellett róttá a számára láthatatlan sorokat. Gyermekei adták ki nemrég, édesapjuk halála után. Azt hiszem, ilyen nehéz körülmények között kevés munka született meg. Tartalmát tekintve mégis valóságos remekmű, amelyről csak áhítattal, a legnagyobb csodálat hangján lehet szólni.

Az Úr 1972. július 19-én szólította haza.

A család nem érthette meg, hogy szeretett Karap utcai lakásukat visszakapják, sőt a jogtalanul betelepítettek még azt sem engedték meg, hogy sor kerüljön emléktábla elhelyezésére. Talán attól félték, hogy ha naponta rátekintenek, megszólal a lelkiismeretük, hogy milyen jogcímen bitorolják ezt a családi fészket.

Egyik kedvenc írója, Marcus Aurelius az Elmélkedésekben ezt írja: „Légy, mint a szirtfok, melyet a hullámok folyton csapkodnak; ez pedig rendületlenül áll, s körülötte elcsendesül a forgatag.” Szirtfok volt, amely rendületlenül állt a történelem viharában, és irányt mutat ma is a bizonytalan jövőbe.

Kertész Eszter

Éden

És végül összeérnek,
egybenőnek a kertek:
az első, hol először
bukdácsolt a lépted -
a mostani, hol gyermeked
karodba fut, ha elesett -
az ősi, hol az ember
igéből, porból felkelt -
a szent, a Gecsemáné,
hol Jézus mondott áment -
s a majdani, hol angyalok
terítik már az asztalod.

Köszönet a „Segítség“-ért

*Segítség - Dr. Keken András igehirdetései -
D. Dóka Zoltán visszaemlékezéseivel -
Öz. Keken Andrásné magánkiadása - Budapest, 2002*

Mielőtt a könyvről szólnék, szeretném azt az összefüggésekbe beállítani. Az Ordass-könyvek, és a Túróczy-kötetek után ennek a periódusnak harmadik kiemelkedő személyéről szól ez a könyv: dr. Keken Andrásról. Vele a „Nem voltam egyedül“ köteteiben már nem lehetett riportot készíteni, abból kimaradt. Ez a szép kötet ezt is pótolja. Összesítve tehát elmondhatjuk, hogy ennek a kornak a feltárása elkezdődött. Reméljük, folytatás is lesz. Bár igaz, „csábítóbb“ a régebbi múlt kutatása, de hát erre is kötelezve vagyunk.

Magáról a könyvről pedig bevezetésül: szubjektív benyomásaimat és gondolataimat írom le, ahogy annak „rétegeiben“ egyre mélyebbre sikerült ásnom.

Ez a könyv a barátság könyve. Ezt a barátságot rögzíti címe is: „Dr. Keken András igehirdetései — D. Dóka Zoltán visszaemlékezéseivel“. Érdekes a két barát együttes fényképét megtekinteni, ahogyan egymással szemben állva beszélgetnek, tekintetükből a tisztelet érződik. Igen, a kis kezdeti feszültségből mély barátság szövődött. Ennek egyik oldalról való megnyilatkozása jelét 1958-ból olvashatjuk. Dóka Zoltánt börtönrel fenyegették, ha nem hagyja el Budapestet. Ő vállalta volna. „Feleségem és Keken András azonban könyörgő szóval sírva fakadtak, s Keken András azt mondta: Te nem tudod, mit jelent az ávósok börtönében lenni... ekkor tudtam meg igazán, milyen mély testvéri barátsággal szeret engem“ — írja Dóka Zoltán emlékezéseiben. S mikor a barát elment, arról viszont Dóka Zoltánné emlékezik: „Amikor Keken András halálhírét meghallottuk, férjem zokogva a pianínó mellé ült és órákon keresztül improvizált. Valószínűleg ezen az éjszakán írta a nekrológot is. Valljon hát ez az írás Keken Andrásról és kettejük sírig tartó barátságáról.“

A könyv azonban egy másik barátságról is emlékezik: Ordass Lajos és Keken András testvéri kapcsolatáról. Voltak közöttük nézeteltérések, viták is. De amikor Dóka Zoltán erre rákérdezett, akkor Keken András azt válaszolta, hogy barátságuk olyan lelki mélységben köti össze őket, hogy oda a felszín ellentmondásai nem érnek le. Ordass Lajos pedig ezt válaszolta a nekiszegedett aggódó kérdésre: „Ne aggódj. A mi barátságunk sírig tartó barátság. Nem fog rajta az idő.“ - Igen, már ez is érdekes tanulsága a könyvnek: a barátság is azok közé az - sokszor elfeledett - értékek közé tartozik, amelyért érdemes áldozatot is hozni, vagy arra újra és újra visszatérni. Nem felejtettük ezt el csatáinkban?

Ez a könyv emlékeztető írás is. Nagyon elgondolkoztató a hátsó borítón összefoglalt kronológia, mondhatjuk életrajz. Tényleg csak „rajz“. Szabad-e ilyen röviden egy nagy ívű pályát, kiemelkedő szolgálatot egy oldalba foglalni? De hát ez a könyv nem életrajz, ennél több. Ki volt Keken András? Sokat lehetne erről - róla írni, sok „útitársa“ meg is tudná tenni.

Én azonban csak a visszaemlékezés néhány mondatát szeretném idézni, mert ezeket találok a legjellemzőbbnek. Keken András korának nagy *gondolkodói* közé tartozott. „A relatív gondolkodás útját jártad Te is. Tudtad, hogy minden, amihez szellemi képességeinkkel hozzányúlunk, csak relatíve a miénk. Azért tudtál minden tudományágban olyan nyitottan és szabadon elmélyedni, és szolgálatunk számára új kincseket előbányászni... A szellemi gőg nem volt kenyered, pedig kevesekben ragyogott úgy „a szellem napvilága”, mint Benned...” Ezért tudott Keken András *alázatos vezető* is lenni: „Sok értéket hordozó nemzedékében nem volt senki, aki alkalmasabb lett volna akár püspöknek, akár professzornak, vagy akár világméretű egyházi vezetőnek, Isten ügye tiszta szívű, szelíd és bölcs diplomatájának. És mégis maradt mindvégig közkatona...” De az általa felfedezett értékekért *mindent vállaló ember* volt. „...csak annak marad égve gyertyája, aki szenvedni is tud érte. Egy évtizeden belül, 1948 és 1958 között kétszer zuhant életére a harc és az azt követő szenvedés nehéz korszaka.” Itt említem meg, hogy olykor igehirdetése sorain is átsüt a rá mért szenvedés fájdalma. S szeretném idecsatolni mindazt, amit az Ordass- és Túróczy-kötetek dokumentumai vallanak róla, amelyek beszédek határokát is átlépni kész szeretetéről és ugyanakkor hajlíthatatlanságáról. Mindezeket túl pedig kora *kiemelkedő igehirdetője* volt. „Te valóban elvégezted bennem az előző nemzedék kötelező szolgálatát: utat mutattál a jövő felé.”

S ezt Keken András valóban elsősorban igehirdetéseivel végezte el. Itt érkezünk a könyv igazi tartalmához.

Ez a könyv igazán segítség. Minden olvasónak, hallgatónak, kiváltképp azoknak, akik az igehirdetés szolgálatában állnak.

Az igehirdetések - néhány kimaradással, máskor egy ünnepre több igehirdetéssel - *végigmennek az egyházi esztendőn*. Arra emlékeztetnek tehát, hogy az igehirdető egész évben a szószéken állt és prédikált. Ami az igehirdetések helyét illeti, a Hódmezővásárhelyen elmondotton kívül egy-két olyan van, amit talán Apostagon vagy Kiskőrösön mondott el az igehirdető, a többi „Deák téri”, a rádiós igehirdetéseken kívül.

Érdekes képet kapunk, ha az igehirdetéseket *időrendben* helyezzük el. Egyetlen prédikáció van a könyvben Hódmezővásárhelyről, tehát abból az időből, amikor gyülekezeti lelkészként „fellépett” a szószékre, ennek címe: A megvetett ige. A legtöbb prédikáció 1945-1950 közötti időből való, ebből az időből 38 igehirdetést olvashatunk. Ezután következik a „kényszerű szünet”, majd 1956-1958-ból ismét kezünkben tarthatunk 15 igehirdetést. Talán ezek a legmélyebb és leginkább emberközeli prédikációk! 1959-től 1963-ig nincs igehirdetésünk, majd következik az utolsó 10 évből négy prédikáció. Nyolc olyan igehirdetést olvashatunk, amelynek dátuma ismeretlen. Ez összesen 66 igehirdetés. A felmérést azért végeztem, mert megfogott, milyen „háttér” van igehirdetéseinek, erről is érdemes volna elgondolkozni.

Lényegesebb azonban *a tartalom elemzése, legalább* röviden. Azt kell írnom, hogy ismertem Keken Andrást. Igazán azonban most kerültem én is hozzá közelebb. S csak azokat a vonásokat szeretném számba venni (recenzálni!), amelyek engem ragadtak meg. Biztos, hogy másként is lehetne erről írni, s lesznek is más írások is.

Alig merem leírni: „*a szeretet apostola*” volt. Aki azonban életét és szolgálatát ismeri, talán nem ítél el ezért a véleményért, és nem tartja indokolatlannak. S ez nem-

csak az eddigiekből világos, hanem főként igehirdetéseiből rajzolódik ki. Igehirdetési akkor a legmélyebbek és legközelebbiek, amikor Isten szeretetéről szólnak. S ezért kiemelkedők a karácsonyi igehirdetési. Hiszen karácsony új korszak: „Én megbocsátok, én nem ütök vissza, én nem haragszom, én nem átkozódom, én szeretek, én áldok, én segítek: csak így van vége a bűnnek, csak így szakad vége a démoni, pusztító folyamatnak“. Így lehet az ember a szeretet engedelmes eszköze: „Igen, úgy, mint Jézus, még az élete árán is.“ S a szeretet forrását ebben a lutheri imádságban látja megfogalmazva: „...nem tudod megtenni, hogy engem megbüntess..., mert bűneimet Jézus magára vette..., egy bűnt nem büntethetsz kétszer.“

Igehirdetési *biblikusak* - nem *biblicisták*! - a szó legmélyebb értelmében. Felhívom a figyelmet a Bibliáról szóló igehirdetésére. Merészen mondja ki, hogy számára az egész Biblia „Jézus-könyv“. Ezt az a Keken András vallja, akiről nem egyszer lehetett hallani, hogy „kulturprotestáns“, sőt talán még „liberális“ is. Régebben megjelent előadásait most nem tudtam újra átvenni. De igehirdetési *biblikusak*, sőt külön tanulmány tárgya lehetne: hogyan szólaltat meg egy „régí“ textust a „mában“. Ebben mintha külön adománya lett volna.

Igehirdetési *Jézushoz hívnak*. Mindig krisztocentrikusak, de soha nem erőlteteten. „...farsang fejedelme, karnevál herceg csak mámort adhat. A tiszta és igaz öröm fénye egyedül Krisztus szeméből sugárzik.“ Igehirdetési evangélizációk. Olykor döntés elé is állít, például amikor a világnézetből (1945!) Krisztushoz hív.

Hallatlanul aktuálisak is ezek a prédikációk. Bátorsággal szólaltatják meg az ige üzenetét, nehéz helyzetben is. Csak egy igehirdetésre utalok: „Nehéz elképzelni, hogy akadjon..., aki a 48-as idők egyik legnagyobb vívmányát lábbal akarná tiporni... elvehetik az épületeket, üldözhetik a tanárokat, tanítókat..., de nem vehetik el az egyháztól a tanítás jogát, mert ezt nem emberekről kapta...“ Ebből a szempontból idézhetnék mást is, „sapienti sat“.

Széles horizontúak ezek az igehirdetések. Keken András nem „egykönyves“ lelkes. Akkori lelkési karunk legalábbis egyik legműveltebb igehirdetője volt. Elkezdtem írni a könyveket, amelyekre utalt, abbahagytam. Filozófiai, szociológiai, közgazdasági, egyháztörténeti, szépirodalmi olvasottsága érződik, hogy a teológiai műveltségéről ne is szóljunk. Sok talentumos igehirdető volt.

Mégis végtelenül egyszerűen szólt. Nem biztos, hogy a tudós komplikált és érthetetlen. Ő „tudósi egyszerűséggel“ tudott minden kérdéshez nyúlni. Dóka Zoltánné ezt vallja róla: „Minden igehirdetésnek kettős célt kell elérni. Egyrészt, hogy a hallgató minél többet megtudjon Istenről, másrészt, hogy az ismeret ne maradjon intellektuális síkon, vegye célba szívünket... ezekben... egyszerre tudunk meg sok mindent Istenről, s ugyanakkor szinte átsüt a holt betűn a Jézusról szóló vallomás személyes melegsége.“

Gyülekezetét jól ismerte, akit a szószéken látunk. Nem volt „magasan“ a gyülekezet felett. S nemcsak ismerte, meg is szólította a rábizott gyülekezetet. Az ember szinte ott érzi magát a Deák téri templom padjában a gyülekezettel együtt. S egyszerre „leplez le“ és „emel fel“: „...maradjatok a gyülekezetben, ...eljön a boldog pillanat, és nektek is mondja: Mária!... Ne féljetek Péterek, az Úr megkeres titeket is... Máriák és Péterek, az Úr megajándékoz a János boldog húsvéti hitével.“

Kritikaként talán azt a nyomtatással kapcsolatos apróságot említettem meg, hogy egy-egy igehirdetés nagy kezdőbetűje olykor zavaró. A szövegből történő kieme-

lés is lehetne talán lényegre törőbb. Azon is gondolkoztam, nem lett volna-e érdekesebb idő rendi sorrendben hozni a prédikációkat? Izgalmas lehetett volna. De végül is így „Segítség” a könyv, könnyen kezelhető és követhető. „Az egyházi év rendjét kellene követni, hogy a kötet segítség legyen főként a fiatal kollégáknak” — írja a könyv szerkesztését elkezdő Dóka Zoltán.

Ez a könyv „özvegy Keken Andrásné magánkiadása”. Milyen nagy ügy lehetett ez neki, mennyit áldozott rá, és hogyan várta a könyv megjelenését „Bözsí néni”. Milyen boldogan zárta karjába az „újszülöttet”, — s talán másnap vagy néhány nap múltán lecsukódott a szeme.

Már csak annyit: köszönetet kell mondani Dóka Zoltánnénak és a nagyszerű verset is írt Alaxai Évának, az unokának. Azoknak, akik első ilyen közös munkájukkal nem a férjnek és nem a nagyapának állítottak emléket, hanem a kedves barátoknak. S ha az unoka „formálódott” a munkában, mi is formálódhatunk olvasásában.

Azért hát, köszönjük, és ajánljuk a „Segítség”-et.

Kertész Eszter

Péter és Júdás

A sírás forrás.
Minél mélyebbről tör föl,
annál tisztább.

A sírás tenger.
Hulláma partra vet,
örvénye elnyel.

testté lett

fej	haj	szem	száj
fül	nyak	hát	váll
has	kéz	kar	láb
hús	vér	por	sár
fél	lát	sír	fáj
kín	mar	sír	vár
öt	seb	víz	vér
új	bor	új	fény

Ordass Lajos

SODRÓDÁS

Mostani számunkban megkezdjük Ordass Lajos — önéletrajzi ihletésű — kötetének folytatásokban tervezett közlését. Az elbeszélés-sorozat keretét a szülőfalujában — 1939 és 1944 között — tett nyári látogatásai alkotják.

A mű különleges értéke és érdekessége, hogy az egyházi, szociológiai és politikai vonatkozások révén bepillantást enged Ordass Lajos ilyen irányú gondolkodásába.

A 14,8 x 19,7 cm méretű, szürke kartonba kötött könyv 206 számozott lapot tartalmaz; szöveg minden lapnak csak első oldalán van. Az első két lap üres. A harmadikon, a tulajdonképpeni címlapon, amelyen a szerző neve nincs feltüntetve, ezt olvashatjuk: SODRÓDÁS - ELSŐ RÉSZ. Az utolsó lap alján pedig: (Vége az első résznek) - Budapest, 1962. április 2. Arról, hogy a folytatás, a második rész elkészült volna, nincs tudomásunk.

A szöveget — a nyilvánvaló gépelési hibákat korrigálva — a ma érvényes helyesírási szabályokhoz igazítva közöljük.

A Sodródás — Ordass püspöktől kapott, eddig még nem publikált — gépelt példányát Dedinszky Gyula és felesége, Ordass Zsuzsa bocsátotta folyóiratunk rendelkezésére. Hála-
san köszönjük.

A szerkesztő

1939 nyara

A messze városból hazafelé tartok a szülőfalumba: Rózsásba. Haza! Már csak így mondom magamban. Első találkozáskor a falubeli ismerősök is így kérdezik: "Hazajöttél?" Pedig hát nincs már itt egyebem, csak a régi pajtások, az egyházi tanítói lakás, ahol most apám utódja lakik és ... szüleim sírja. Ezt a sírt látogatom meg lehetőleg minden nyáron. Ezért fordulok meg hát esztendőnként "itthon".

A vasútállomástól félórás sétaút visz a faluba. Van ugyan este autóbusszjárat is, de amire az megérkezik, régen célnál vagyok már. Meg aztán gyönyörű nyári napsütés van. A városban szoba-lakó vagyok, sohasem élvezem ezt a verőfényt. Nem is terhesebb a séta az ácsorgásnál. Sőt — ha jól meggondolom — nem is elég hosszú az út ahhoz, hogy magamban szépen elrendezgessem mindazokat az emlékeket, amelyek most seregszám rohannak meg.

Az első ismerős hang: gyerekköszöntés. Az út menti eperfáról hangzik. Többen is vannak odafent. Selyemhernyónak szedik az eleséget. Az egyik gyerek csak úgy "hüm"-get. Kitalálom, miért. Élérte a verébfészket. Nyilván tojást talált benne, és most a szájában tartja. Úgy mászik le. A fa tövében ott a fölfordított kalapja, van már benne néhány tarka, apró tojás. Nyelvemen van ugyan, amit hasonló helyzetben olyan sokszor hallottam Dupcza István postamestertől: "Ejnye, szedte-vette-ebugatta haszontalan kölyke!" ..., de nem szólok. Nem akarom a legelső falubeli kis emberkét erkölcsi prédikációval megleckéztetni.

Az útkanyarodónál az árnyékos fasor alól elém tárul a faluszéli büdös kender-

áztató. De látom egyúttal azt a képet is, amellyel sohasem tudtam betelni: a szorgalmas munka elfelejthetetlenül beszédes képét.

Én abban a kenderáztatóban csak játszottam. Pajtásaimmal naphosszat borítottuk a vízbe a feneketlen fonott kosarat. Így halásztunk. Békát ugyan többet hajigáltunk ki, mint amennyi apró halacsokát sikerült kifognunk, de a kitartó türelem végül is csak megtermette a gyümölcsét. Fűzfavesszőn egész karika apró halat vittem haza. Szegény anyám! Mennyit kellett vesződnie azokkal az apróságokkal! De megtisztította, ropogósra megsütötte, és sugárzó arccal nézte, milyen mohó-éhesen faltam azt a pocsolyából összefogott, páratlanul finom pecsenyét.

Ha nekünk játékot jelentett a kenderáztató, a felnőttek viszont itt végeztek a mi falunk életének legkeményebb, legfárasztóbb munkáját. A férfiak vágták, kévékbe kötötték, fuvarozták a kendert. Az asszonyok, testükhöz tapadó piszkos ingben, derékig vízben állva lapátolták rá a kenderkévékre a förtelmesen büdös iszapot. Aztán áztatás után kivonszolták a nehéz kévéket a kenderáztató melletti legelőre, amely a végtelenbe húzódott. Gúlákba rakva szárították a kendert.

Amint közeledem, mind világosabban bontakozik ki előttem ez az ismerős, mozgalmas kép. Annyian vannak itt, mintha ide vonult volna ki a falu minden ép-kézláb embere.

Rózsás szép, gazdag falu. Gazdagságának — íme — ez a titka! Igaz, hogy zsíros földje elsőrendű búza- és kukoricatermést ad. De igazán gazdaggá a kender tette. No meg a kenderrel járó emberfeletti munka vállalása.

Az út messze húzódik el a kenderáztató mellett. Azért a munka hősei előtt csak némán, csendben tisztelgek.

Szívem csodálatos békességgel van tele. Fájdalma már régen elcsitult. Most csak a végtelen hála érzete terjed el bennem, hogy Isten itt jelölte ki gyermekségem, ifjúságom otthonát.

És még valami melegít. Égek a vágtyól, hogy régi pajtásommal találkozam: Szabados Imrével.

Örömöt viszek neki.

Valamelyik közelmúlt este együtt üldögéltünk lelkészi hivatalomban néhány barátommal. Kellemes nyáreste volt. Nem hozott össze semmiféle meghatározott ügy. Tudták, haza készülök, s betértek egy kis beszélgetésre. Sok mindenről szó esett. És — amint ilyenkor már történni szokott — nemzeti problémákról is társalogtunk. Valaki megemlítette az egyke kérdését. Hamarosan nyakig benne is voltunk. Igaz, mindannyian csak úgy műkedvelőmódrá érvelgettünk. Volt, aki az egyiket kényelemkeresésnek minősítette. Így találkozott annak a véleményével, aki a gond elől való menekülésnek minősítette a bajt. Valamelyik a jelenlévők közül tüzesen bírálgatta az egészségtelen, nemzetgyilkos földbirtok-politikát. Az örökösödési rendszer sürgős megváltoztatását is szükségesnek tartotta valamelyik hozzászóló. És utaltunk még számtalan más hiányosságra is. Amint az már szokás az elbúsult hazafiak között. Nem volt ennek a beszélgetésnek semmi olyan tartalma, amiért — eltérően más, ehhez hasonló beszélgetéstől — éppen ez érdemelte volna meg, hogy papírra vessék és nyomdába küldjék. Mint száz meg ezer más esetben, úgy itt is az történt, hogy megállapítottuk a sorvadás tényét, és mindannyian megegyeztünk abban, hogy nemzeti életünket ezen a ponton halálos veszedelem fenyegeti.

Kapóra jött egy mostanában érkezett levelem. Ez az egész kérdést gyakorlati vágányra terelte. A levelet szülőfalum papja írta. Tudja, mennyire érdekel régi iskolatársam: Szabados Imre sorsa. Most hát megírta, hogy megszületett náluk a kilencedik gyermek.

Elővettem ezt a levelet, és Szabados Imrusról kezdtem beszélni. Játszópajtások voltunk. Az ő apja akkoriban az egyházközség gondnoka volt. Az enyém a kántortanító. Így tehát szinte „hivatalból” voltunk pajtások Imruszal. Mindenben összetartottunk. Csetepaték alkalmával ő védelmezett engem. A leckében meg leginkább én segítettem. Barátságunk azóta sem szűnt meg.

Nos hát, ez a Szabados Imre nagyon helyrevaló leányt talált feleségül. A falu egykezű divatjával ellentétben megállapodtak feleségével, Esztivel, hogy ahány gyermeket szánt nekik az Úristen, mind elfogadják tőle. Négy fiú és négy leányka után most kilencediknek megint „gyerek” lett.

Ismerem Szabados Imre vagyoni viszonyait. Félek, hogy lassan több lesz a gond, mint amennyivel meg tudnak birkózni. Azt sem tudom, hogy a kis falusi házban lassan-lassan hogyan is férnek majd el.

Legjobban engem lepett meg, hogy a két jóra való falusi emberkéről elmondott egyszerű történet milyen fölbuzdult lelkesedést támasztott.

Balogh Gábor, a gyártulajdonos mérnök izgatottan mondja:

— Fiúk! Ne csak keseregjünk. Lám! Itt a jó alkalom! Segítsünk! Véleményem szerint legjobb volna, ha Szabadosék megtoldanák azt a házat.

Hevenyészett számvetést is végzett. Szó szót követett. Az együttlévők általában jómódban éltek. Hirtelen összeadtak egy jó csomó pénzt, amelyhez magam is szívesen hozzájárultam.

Komjáthy Jenő, a doktor, szokott szelíd hangján így szólt:

— Lajosom! Add oda ezt az összeget Szabados Imrusodnak azzal, hogy ezt neki ismeretlen testvérek küldik Jézus Krisztus nevében.

Az esetnek híre futott az eklézsiában, és elutazásom napjáig állandóan jöttek hozzám. Pénzt hoztak. Nőegyesület, megkonfirmált ifjúság, énekkar, egyesek. Öreg Kolcsava néni is beállított egyik reggel. Ügyefogyottan bogozgatta kis zsebkendőjét, egypengőst tett a kezembe ezzel a kísérőszöveggel:

— Annak a kilencedik gyerekeknek, nagytiszteletű úr!

Most kereken négyezer pengőt viszek Szabados Imruséknak.

Míg így kergetik egymást a gondolataim, be is érek a nyílegyenes főutca végébe. A műút két oldalán húzódó jegenyesor mindig nagyon hangulatos képet ad az érkező elé. Mintha lent, a falu másik végén összeérne a két faszor. A falu közepén a fehér templomtorony emelkedik a jegenyék fölé, a végén pedig a modern gőzmalom magas, füstölgő kéménye.

Ali látok valakit az utcán. Csakugyan kint van mindenki a munkában.

Befordulok a paplakra.

A kert végéből — nyilván a méheséből — előkerül Bödecs Feri, a pap.

Valamikor szoros barátság fűzött össze velem. Amikor szülőfalum lelkészi állása megüresedett, édesapám volt Bödecs legfőbb szószólója. Tudta, jó papja lesz a gyülekezetnek. Most mintha kissé hűvösebb volna köztünk a viszony. Nem szándékosan távolodtunk el egymástól. Talán az élet érthetetlen rejtélye állt kettőnk közé. Láthatatlanul, megfoghatatlanul.

Kettőnk közül kétségtelenül ő volt a tehetségesebb. Ki tudná azt megmondani, miért történt mégis, hogy ő itt ragadt a faluban. Én sem tudnék választ adni arra kérdésre, hogy én viszont miért haladtam előbbre. Hogyan történt, hogy ma egy igen tekintélyes városi gyülekezetnek vagyok a papja.

Egyszóval nem történt közöttünk más, csak ezek a kérdések álltak közénk némán, és mi nem mertünk beszélni róluk.

Bödecs Feri ragaszkodik ahhoz, hogy valahányszor hazatérek, nála szálljak. Tisztálkodom.

Mire rendbe szedem magamat, Bödecsné már hamisítatlan falusi uzsonnát kínál.

A családra vonatkozó szokásos kérdések után elmondom Bödecséknek, milyen gyümölcsöt termett a Szabadosékról írott levél. Nem is tartóztatnak sokáig, amikor indulni készülök. Megértik, hogy a temetőből visszajövet szeretnék még ma lejutni Szabadosékhoz, hogy elvigyem hozzájuk a segítséget.

Bödecs Feri hangjában valami melegség cseng, amikor röviden ennyit mond:
— Menj el, Lajos! Rájuk fér a segítség!

Hegyi Sándorékhoz éppen csak befutok. Innen viszem a rózsát a temetőbe. Egyszer s mindenkorra meghagyták, hogy ebből a rózsából vigyek szüleim sírjára. Édesapám oltogatta, édesanyám ápolgatta őket.

A kert változatlanul olyan, mint gyermekkoromban volt. A rózsafáknak támasz adott faragott karók tetején most is ott a sokféle színű üveggömb. Most is olyan furcsán eltorzítják a fölējük hajló ember képét.

A temetőben beszédes csönd van. A béke világa ez. Jó pihenőt ad a megfáradtaknak.

Az egyszerű sírkövet és az egész sírdombot elborítja a vadrózsa. Csupa-csupa virág. Méhecskék döngicsélnek a virágrengetegben.

Olyan kifejező most ez a sír! Ha költő volnék, és mind megénekehném a gyermekszív sok ezer hálás emlékét, nem tudnám úgy jellemezni az itt pihenő két embert, mint az elém táruló kép. Megszámlálhatatlan illatozó virágkehely, ... ez volt a szeretetük. Fáradhatatlan méhecskék, ... emberformában ez volt a szorgalmuk.

A temető melletti legelőről hazafelé ballagott a gulya. Minden utca-keresztezédségnél megcsappant a száma. Az Alvégen Szabados Imréék portájához közeledem, amikor a kavargó porfelhőből kiválik az egyik tehén, és ugyanarra tart, amerre én. Nyilván Szabadosék tehene. A kisajtó nyitva áll. Egyszerre érkeztünk. A tehén meg én. Udvariasan utat engedek neki. Két okból is. Nőnemű. Meg aztán könnyen lehet, hogy az ellenkezőjét nagyon megbánhattam volna.

Imrust az udvaron találom. Valamit javítgat a szekéren.

Előkerül Eszter is, a felesége. Nem látszik meg ezen az asszonyon, hogy kilenc gyermek anyja, s hogy az utolsó nem is olyan régen érkezett. Mint mindig, most is vidám.

A gyerekek közül is itthon találok néhányat. Bizalmasan fognak kezét. Csak a kis hároméves Jancsi gyerek húzódik megszeppenve az anyja szoknyája mögé. Neki idegen vagyok. Az ő emlékezete még nem öleli föl az elmúlt év nyarát.

A legkisebbhez is bevezetnek. A szobában félhomály van. Lassan szokik hozzá a szemem. De meglátom hamarosan a bölcsőt. Azt is, hogy az oldalára festett tu-

lipánok színe jócskán lekopott. De ha csak virágszín kell, van ebből bőségesen a bölcsőben alvó legkisebb Szabados-gyerek rózsaszín orcácskáján.

— Hát ennek hol adtok helyet, ha ő is kilép a bölcsőből? — kérdezem.

— Már csak az anyjánál hálhat — mondja Imrus.

— Meg kellene toldani a házat — kezdem én.

Imrus nehezen szólal meg. Restelli kitergetni a szegénységét. De aztán csendesen megered a szava:

— Eddig csak megbirkóztunk a gondokkal Esztivel együtt. Remélem, hogy ezt a kicsit is föl tudjuk nevelni, de terjeszkedésre már nem telik, Lajos.

Kilépünk megint a tornácre. Az egyik oszlop fölött fecskefészek. Figyelmes leszek rá, mert nagy a zsivaj odafönt. Most hozott éppen az öreg fecske valami csemeget. Tátják ám a csőrüket a fiókák. Majd kifordulnak a fészekből, annyian vannak. Zsúfoltan, mint idelent a házban Imrusék.

Körülnézek. Merre is volna legalkalmasabb megtoldani ezt a házat. Hely volna elég.

— Ugyan mibe kerülhet mostanában, ha ide még egy szobát toldanátok? — mutatom Imrusnak.

Különös kifejezést látok az arcán. Bántja, hogy az imént nem értettem meg a szavát. Halkan felel:

— Nincs rá költség, Lajos.

— Barkácsoló ember voltál mindig, Imrus. Ügyesen meg tudnád azt csinálni magad is.

— Még úgy is kellene hozzá néhány százas. És az nincs.

Előállok tehát fő küldetésem teljesítésével.

— Imrus — mondom —, úgy látom, hogy Isten gondviselő szeme ebben a faluban legtöbbet erre a házra fordul. Sokan vannak itt, akiket szeret. Titeket mind. És őket ott fönt — intek a fecskefészek felé. Nézd, Imrus! Bödecs nagytiszteletű úr a minapában megírta nekem az újságot rólatok. Városi barátainknak elmondtam egyet s mást. És ők most segíteni akarnak rajtatok. Megbízta, hogy segítségüket adjam át nektek azzal, hogy ezt a segítséget Jézus Krisztus nevében küldik nektek ismeretlen testvéreitek. Nyugodtan elfogadhatod, mert ez a segítség nem aláz meg. A szeretet küldi. Nem tartozol érte köszönettel embernek. Fogadd el hát! Ebben a borítékban négyezer pengő van.

Remegve veszi a kezébe, de nem bontja föl. Alig tud hinni a fülének.

Esztí szemét elborítja a könny, de közben mosolyog.

— Sok pénz ez! — mondja az asszony, amikor szóhoz jut. Nem csak új szoba telik belőle. Még be is bútorozhatjuk.

— Még azt a pár süldőt is megvehetjük, amire már nem futotta, mert kellett a költség a gyerekre — magyarázza Imrus.

— Jut mindenre, sőt még marad is — toldja meg Esztí.

Közben úgy néz rám Imrus, mint aki még mindig nem tudja, ébren van-e, vagy csak álmodik.

Végül magához tér.

— Mondd meg a barátaidnak, hogy nagyon köszönöm. amiért így gondoltak ránk. És mondj meg nekik azt is, hogy Isten áldja meg őket.

Örült.

Sokáig néztem nagy nyílt szemébe. Igen, örült. De nem láttam meg a szemében azt a mohón villogó lángot, amelyet olyan sok ember szemében észrevettem, amikor pénzt néztek.

Ez az ember a szívéből örült.

Van még néhány szabad napom. Sorban látogatom a régi jó barátokat és ismerősöket. Az utcán is rövidebb-hosszabb beszélgetésre meg-megállok. A felnőttek csaknem mind ismerősök, és általában mindenki barátságos. Mintha ez a falu az utóbbi években semmit sem változott volna. Csak éppen hogy egyik nyárról a másikra valaki eltűnik, messzire megy. Leginkább csak az öregek.

Danielisz Lajos, a patikus és felesége: Katica, kitörő örömmel fogadnak.

— Csakhogy megjött! — mondja az asszony. — Nem is gondolja, mennyire várjuk minden évben a megérkezését! Végre lehet megint egyszer valami hangulatos kirándulást rendezni!

— Kihalt talán a régi hangulat? — kérdezem.

— Eh! Elkényelmesedik itt mindenki! Pocaknövesztő falu lesz már ez a Rózsás — elégedetlenkedik Lali. De most összetoborzom a társaságot! Maradsz, ugye?

— Még néhány napig — mondom.

— Nagyszerű! Holnapután alkalmas lesz?

— Én nem vagyok elfoglalva.

— Helyes! Akkor holnapután megsütjük a zsványpecsenyét. Katica! Szólj be este Józsaékhhoz, hogy legyen finom, gyöngé karajuk!

Katica asszony hamarosan uzsonnát kerít. Közben megindul szóáradata. Mindent tudni akar ez az asszony.

— Félreértés nincs — mondja búcsúzáskor Lali, — tehát holnapután!

— Holnapután. A Fűzes-erdőn?

— A Fűzes-erdőn.

Viszontlátásra búcsúznak.

Alföld ez itt. Szórakozásra alkalmas kiránduló hely más ugyan nincsen, csak a falu alatt elhúzódó csatorna és partján a közeli Fűzes-erdő. Ez is már csak a nevében erdő. Mindössze nyolc darab gyönyörű, hatalmas szomorúfűz hirdeti a hajdani erdő emlékét. Titokzatosan suttagó lombátoruk azonban sok kedves nyári emlékről beszél.

Perzselőn süttött a nap a kirándulás napján. Többen — az úgynevezett "víz-pártiak" — kora délután csatornai fürdéssel vezették be a kirándulást. A csatorna víze észrevétlen lassúsággal folyik közvetlenül a falu alatt. Medre a falu végén hatalmasan kiszélesedik. Úszályok állnak egymás mellett szép sorban. Most a búzát, árpat és a kendert vizzik. Később kerül majd sor a kukoricára és a cukorrépára.

Gyermekemlékeim ébrednek. Tengeri csatákat vívtunk itt. Úszva közelítettük meg és foglaltuk el az úszályokat. Sokszor valóságos hőstett volt csupasz testtel az átforrósodott kátrányozott hajóra fölmászni. A sereg vezére mindig Bornemíssa Pisti volt. Bámulatosan ügyes fickó! Tótágast állva, két kézen körüljárta az úszály szélén a gyalogjárót. Aztán az emelődaru rúdját a víz felé fordította, macskaügyességgel fölmászott a tetejére, és onnan fejesezett a vízbe.

A fürdőházat a túlsó oldalra építették. Elég kezdetleges fatákolmány. Dróton húzott csónakban történt az átkelés. Cigányosan barnára lesült gyerek húzza a csónakot. Amikor partot érünk, félreérthetetlen mozdulattal nyújtja felénk a kezét. A víz rozsdás cseppjei csurognak végig meztelen karján. Elmosolyodom. Valamikor én húztam így órák hosszat a csónakot. A gyerek szeme tágra nyílik, mert gyakorlatában valami egészen szokatlan dolog történt. Pengőst nyomtam a kezébe. — Az utódomnak!

Hát ez a fürdőház bizony elég rozoga már. Évtizedek óta aligha végeztek rajta jelentős javítást. Amikor megépítették, akkor még természetes volt, hogy külön fürdenek a nők és külön a férfiak. Így is maradt. Csak kint a szabad vízben nincs határvonal. A szabadúszók célja a túlsó part. Szép zöld pázsit fedi a gátat. Itt lehet sütkérezni. Igaz, hogy ezt a „strandot” meg kell osztani a parton legelésző libákkal. Ragyogó fehérek ugyan ezek a libák, de hát ez a közösködés azért mégsem mindenestől kellemes.

A víz most olyan meleg, hogy alig hűti le az embert. De tiszta. Fürdésre csak olyankor alkalmatlan, ha nagy ritkán erre jár a nevetségesen parányi kis gőzöske, hogy elvontassa a teli uszályokat. A törpe gőzös ilyenkor a nagyot játssza. Arányait messze túlhaladó túlköléssel közlekedik. A csatorna vizét pedig fenekestől fölforgatja.

Fürdés után magáncsónakok egész rajával igyekszünk a Fűzes-erdő felé. Sík Bandi, a jegyző fia hívott meg az ő csónakjukba.

Nem hosszú az út a Fűzesig, de nagyon hangulatos. Az elszűkülő csatorna két oldalán széles nádas húzódik. Titkokkal teli egészen külön világ ez a suttogó nádas. Itt-ott fölfedezek benne egy-egy művészi megépített nádiverébfészket. Közéleben a hím kétségbeesetten perlekedik: „Eredj, eredj, ki-ki!” — Mintha attól tartanának, hogy nem vesszük észre őket, a buzogányok állhatatosan hajbókolva köszönnek. Talán nincs még a világon olyan nagyszírmű nefelejcs, mint itt. Kéjük az ég színével kél versenyre. A víz színén pedig lomhán elterülő hatalmas levelei között ott kérkedik szeplőtlen fehérségével a vízililiom.

Csöndesen ereszkedünk le a vízben. Hogy hamarosan célnál leszünk, arra már a szomorúfűzek víz fölé hajló fűrtjei is figyelmeztetnek. De még inkább az a csalhatatlan hang, amely akadálytalanul száll a tükörsíma víz fölött. Valaki baltával most veri be a földbe a zsványpecsenye nyársait tartó szöveget.

Doktorné, patikusné versenyt köszörüli rajtunk a nyelvét.

— Hát ilyenkor kell jönni, amikor a munka javát már elvégeztük? Segítség is kell ám ide! Nem csak jól kiéheztetett kenyérleső!

Vannak jócskán, akik megelőztek. Édesapám két öreg barátja: Hetényi Péter bácsi, a másik kántor és a hitelszövetkezet igazgatója: Takó Lajos bácsi jobban bízott a saját lábában. Ők ketten öregesen, tipegve sétáltak ki. Sohasem szerették a vizet. Nincsen gerendája.

A községi előfogatos a község sárga homokfutóján alighanem a jegyzőéket és patikusékat hozta ki. A sovány lovak a töltés oldalában legelésznek. Pedig ott van közel egy csábítóan szép lóheretábla. Csakhogy Miska bácsi, az ordinánc most szemmel tartja őket. A lóhere ugyanis a jegyző úr földjén van.

Kerekes Jenő bérlő kocsija is itt van. Jó néhány zsák kukoricacsutkát hozott a sütéshez. Nagy parázs kell ide. A kocsiderékban egy kis boroshordó és egy egész láda szódavizes flaska.

Kerekes és németországi származású felesége — haladó emberek lévén — motort berregtetve érkeznek. Ők a motorozóknak ahhoz a feléhez tartoznak, akiknek még nem történt bajuk. Ami valóságos csoda, mert bizony öreg Takó Lajos bácsi szinte naponként elmondja az áldást, amikor a hitelszövetkezet előtt a porral együtt a csöndet is fölverik:

— Hogy essék ki a kerékszöged!

Egyszóval hozzáláttak már, hogy elkészítsék a kirándulás fénypontját: a zsványpecsenyét. Valamikor édesapám volt ennek a szakértő mestere. Az ő tudományát leste el helyettes-tanító korában Hegyi Sándor. Most rajta van a fehér kötény, és ő osztogatja a parancsokat.

Jut itt dolga mindenkinek.

A doktorné meg a patikusné bebizonyítja, hogy nem csak nyelvelni tud. A disznóhúst, a szalonnát szép egyenletes négyszögű darabokra szeldelik. Fürgén jár a kezük. Jó öreg Hetényi Péter bácsi pártában maradt szegény Boriska lánya minden eltemetett szép leányálmát bőségesen öntözi könnyeivel. Most még csak titkolnia sem kell a könnyeit, mert helyében mindenki ugyanezt tenné. Ő hámozza és vágja karikára a vöröshagymát. Sík Bandi és diáktársa, Vámos Jani a zsákokból egy kupacba önti a száraz kukoricacsutkát. A nyárstartó szögek által határolt területre kotorják össze, és hatalmas máglyát gyújtanak. Bödecs Feri, a pap, indulás előtt még meg is hagyta a harangozónak, hogyha a Fűzes-erdő táján tüzet lát délután, félre ne verje a harangot, mint harmadéve tette zsványpecsenye-sütéskor. Apróka leánykák és fiúcskák is nézik most a nagyok játékát. Van közöttük, aki most lát ilyet először.

Az egyik fűzfa vastag derekának nekitámasztva három hosszú, majd kétméteres nyárs áll. Ezek is lerázták magukról az évközben reájuk rakódott rozsdaréteget. Úgy látszik tudatában vannak nagy fontosságuknak ezen a szép ünnepségen. Még a napsugár is elsiklik fényes lapjukon.

A jegyzőné és Hegyiné szerelik föl a nyársakat. Jókora szalonnabört húznak elsonék a nyársra. Ezután szabályos váltakozással következnek: - hús - hagyma - szalonna - hagyma - hús - hagyma - szalonna - hagyma — öreg Takó Lajos bácsi diri-gálására. Neki már csak ez a „munka” való itt. De ehhez viszont jól ért. Pontosan, lelkiismeretesen diktálja. Mint ahogyan az év végi mérleg készítésekor a hitelszövetkezetben szokta.

A patikus Boross Lacival, a községi írnokkal csapra veri a kis hordót. János kocsis is segít nekik.

Hegyi Sándorról csurog a veríték. Hosszú piszkafával egyenletes lobogásra bíz-tatja az égő csutkákat. Ha piszkafája is lobbót vet, azt a töltés oldalába bökve oltja el.

A dülőút végén kavargó porfelhő jelzi, hogy mégiscsak részt vesz a kiránduláson a falu egyetlen földbirtokos urasága: Szemző Géza. Az ő hintaja veri fel azt a nagy porfelhőt. Ritkán fordul meg itthon Szemző Géza. Kastélya az esztendő legnagyobb részében komor-elhagyottan áll. Az ezerkétszáz holdacsán Kerekes Jenő bérlő gazdálkodik. Amilyen mértékben kopik a kastély, ugyanolyan mértékben újul a bérlő otthona. Szemző agglegény. Nagy hasáb-ember, irtózatos méretekkel, különösen a csípő tájékán. Étvágyáról messze vidéken legendák keringenek. A

hintó láttán a jegyző meg is szeppen. Danielisz Lajos, aki egyébként a falu fűzfapoétája is, észrevette a réműletet, és hamarosan el is süt egy rímet:

Édes egy komám, Sík Ede,
Nem tudom, jut-e itt pecsenye.

— Hogy nem szakad el a féder azon a hintón olyan súly alatt — elmélkedik hangosan az írnök.

Persze nem is volnánk Rózsás határában, ha a kiránduló társaság tagjai közül nem Míko doktor gurulna be utolsónak a biciklijén.

— Kihívtak — mentegeti magát. A rossz nyelvek ugyan tudni vélik, hogy a "kihívásokról" is ugyanilyen rendszerességgel késik.

A csutka már nem lángol. Egyetlen, hatalmas, izzó paráztömeggé olvadt. A nyársak is föl vannak szerelve. Hegyi Sándor szép egyenletesen eligazgatja a parázsát. Szakértelem kell ehhez. Jusson elegendő a nyársak végére is, a szélső nyársaknak is legyen elég melegük, a középső viszont ne kapjon túl sokat a forróságból. Mikor mindezzel elkészült, jelt ad, hogy most már el lehet helyezni a nyársakat a földbevert szögek forgójába. A nyársak hegyes végét hosszú dróthurokkal ő maga illeszti helyükre.

Aztán megtöri veritékes homlokát. Szép tempósan cigarettát sodor. Rágyújt. Az ő munkájában most egy kis szünet állt be. Ez tart mindaddig, amíg a szalonna erősebb csurgásba nem kezd. Akkor könnyen lobbót vet, és beavatkozás szükséges a hosszú piszkafával, hogy a tűzveszélybe jutott falatokat megmentse a pusztulástól.

— Te! Sanyi! Pipára kellene szoknod! — szólal meg incselkedő mosollyal a pap. Az öreg rektor úr ilyenkor mindig a kurta pipáját szívta — toldotta meg.

— Persze — vágja rá Danielisz Lali — csak akkor lesz hamisítatlan jó íze a zsiványpecsenyének, ha egy kis pipahamu is hullik rája.

Itt-ott irul-pirul már a pecsenye, mire Szemző Géza, arcán kéjes vággyal lekászálódik hintájáról.

A nyársak fogantyújánál a forró parázs próbára teszi az embert. Azért régi jelző már: a pecsenyéből csak az ehet, aki legalább két percig forgatta a nyársat. Nincs kibúvó! Öreg, fiatal, asszony, férfi, gyerek — mind sorra került. Azaz: kivétel csak akad itt is, mint mindenütt. Ilyen kivétel itt most Szemző Géza. Nem azért, mert ő a földbirtokos. Attól ugyan rászorítanák. De neki áll följebb:

— Ha azt akarjátok, hogy én is forgassam, akkor szereljétek föl a nyársakat úgy, hogy ne kelljen lehajolnom!

Jobb is így. Itt a forró parázs mellett hátha őbelőle is csorgásnak indulna a zsír. Jobb pedig a cigánypecsenye a saját zsírjában!

Az asszonyok közben óriási tálcákra szeletelik a kenyeret. Friss, habos, foszló, egészen kalácsszerű ez a kenyér. Igazi rózsási kenyér!

Játszi szellő hol innen, hol onnan kap bele a parázsba. A zsírgőzös füstöt igazságosan osztogatja el. Nem csak a szépekre és fiatalokra száll. Sík Edének is juttat az inycsiklandó szagból. Legalább ebből jusson neki elég, ha már maga a pecsenye veszélybe jutott Szemző Géza miatt.

Nagy tudomány kell ahhoz is, amit Hegyi Sándor most mível. A forgó nyársról bicskájával lekanyarítja az egyik húsdarab csücskét. Kóstolgtatja, elég sós-e. Puha-e már?

Legközelebbi lépés, hogy a forgóból kiemelik szép sorban a nyársakat, mert most következik az utolsó ízesítés: a paprikázás. Kis szitában gyöngye rózsapaprika. Ezt tartja egyik kezében Hegyi Sándor. A nyársak hosszán rárázza a paprikát. Másik kezében tányért tart a nyársak alá, hogy abba hulljon a melléje szóródó paprika.

Amikor visszahelyezik a paprikával meghintett nyársakat a parázs fölé, akkor a pecsenye szaga már kibíráhatatlanul bolondító. Mindenkinek rajta van most már a szeme, és egy-egy ádámcsutka nyilván elárulja, hogyan futott össze a nyál a gazdája szájában. Ritkán vár tömeg ennyire a fölszabadító szóra, mint mi most Hegyi Sándor szavára. No de végre mondja is már:

— Kész!

Halkan mondja ezt Hegyi Sándor. Mégis úgy hatott, mint versenyeken a start-pisztoly hangja.

Ha nem egy egyszerű falucska egyszerű társasága volna itt együtt, hanem végignéznék ezt a jelenetet megfelelő távolságból holmi kultúrfilozófus is, tanulságos megállapításokat végezhetne itt. Megállapíthatná többek között, hogy az éhes embereken az évezredek hosszú fejlődése ugyan semmi nyomot nem hagyott. Mert mi tagadás: Szentgallenben a hóbortos Heribald aligha láthatott lényegében mást, mint a mi kultúrfilozófusunk, amikor ezt a bicskákkal fölszerelt társaságot nézi, mint veti rá magát a fűzfák alacsonyabb ágaira kötött nyársakra. Igaz, nem vagyok bizonyos abban, hogy ez a mi ismeretlen barátunk a bölcs nyugalalmát megőrizné-e, és nem dobná-e sutba ő is — legalább egyetlen estére — fáradsággal szerzett tudományát.

Akinek megvan még, az most mind a harminckét fogát használja. És akinek nincsen, mint jómagamnak is, arról is csalhatatlanul meglátszik, hogy kétoldalt rág. Nagypoharas fröccsök segítik útjukon a falatokat.

Ilyenkor tűnik ki, hogy jóság és szépség mégiscsak egy-testvér. Régóta hallottam már a közeli lucernás táblából egy hímfürj állhatatos pitypalattyolását. De bizony senki más ügyet nem vetett rá. Most azonban fölülkerekedik a kis madárka hangja. Könnyű neki! Nincs többé emberi hang, amely el akarná nyomni az ő madárhangját. Olyan csönd van, hogy egy-egy sikeredettebb nyelést az egész társaság irigylelve hallhat meg. Nincs tréfa. Nincs bíráló. Ebből a csendből ítélheti meg legjobban Hegyi Sándor, hogy mesterműve ez alkalommal pompásan sikerült.

És hogy mégis a jegyzőné a legértelmesebb asszony az egész társaságban, az akkor világlik ki napnál fényesebben, amikor az étel ijesztő iramban fogyott a nyársakról. Sík Ede előrelátó párja óriásméretű koffert tár föl. Belőle kikandikál a száraz kolbász, szeletelt nyers sonka, szalámi tömege és egy olyan sajt kollekció, amely még holmi sajtgyár utazójának is becsületére vált volna.

A többi asszony édes tésztával, pogácsával hozakodik elő.

A kisebb étküek lassan leállnak. Egy-egy kísérletet tesznek ugyan még, hogy bősződés borocskával utat egyengessenek legalább még egy utolsó falatkának.

Végül azonban belátja mindenki, hogy Szemző Gézával ugyan hiába akarná fölvenni a versenyt.

Az éhség elverése arányában kapják vissza az emberek a hangjukat.

Gyümölcskosárák is előkerülnek. Itt-ott egy-egy jól célzott gyümölcsmag hatásosan célba talál.

Aztán — jó falusi szokás szerint — megalakulnak a csoportok.

A gyerekek — különös, hogy ők még ilyenkor is tudnak mozogni — az ugrókötelet forgatják, és ügyesen be-beugranak forgó íve alá. Vannak, akik futóversenyt indítványoznak az öntözőárokig és vissza. Jó az ilyenkor. Lerázza az ételt.

Az asszonyok elnyúlhatetlen témáikba fognak. Nagy komoly fontoskodásukból egy pillanatra csak a német származású Kerekesné zökkenti ki őket. Az ég alján most kél a hold. Kerekesné vette észre elsőnek. Lelkendezéssel adja tudtul a többieknek:

— Tyhönyöchü-ü-ü-ü! Nézzétek oda! Ma töltött hold lesz!

A férfiak a töltés oldalába heverednek. Pohár és flaska elérhető távolságban. Politizálnak. Magyarok.

Egy szem felhő sem zavarja meg a tiszta ég sötét kékjét. Takó Lajos bácsi azonban a népek világának egén viharfelhők közeledtét véli látni. Lehet, ő is csak azért, mert már nagyon öreg, és nagyon rossz a szeme. De kiböki gondolatát:

— Megint háború lesz.

Pillanatra dermedt csönd támad.

Aztán a társaság tagjai egymással versenyre kelve hessegetik el a felidézett rémet:

— Még túlságosan eleven a múlt háború emléke!

— Nem lehet a népeket újra ilyen örültségbe kergetni!

— És ha lesz is háború, ahhoz nekünk ugyan semmi közünk se lesz!

Békésebb témát vesznek elő megint. Jó termésről, bőségről. A hold lassan fölhág az ég magasabb tájaira, és nyájasan hinti szét békés fényét. A nyugtalanság árnyai elülnek. Mindent megszépít a jó vacsora jó alapjaira öntözgetett jó kadarka. Megelégedettség árad el mindenkin.

Szemző Géza — mert végül ő is csak megadta testének mindazt, ami után kívánczolt — öblös hangján megszólal:

— Bolond ember volna, aki most változtatni akarna a világ során. Szép most az élet. Boldogok az emberek! Nincs itt semmi baj!

Bár Szemzőt a társaság tagjai közül senki sem sorolta a jelenkor bölcsei közé, és bár szemével csak igen rövidre szabott távolságokat fogott be, szavának hullámvérése mégis volt olyan széles, hogy ennek az együttlévő falusi társaságnak minden tagját elérte.

Egyetértettünk vele mindannyian. Valahol a ködbevesző múltban volt ugyan gond, volt fájdalom, volt háború, és volt sok bizonytalankodás ..., de azok a képek — hála Istennek — elmosódtak már.

— Nincs itt semmi baj!

Úgy szoktam hazajönni, hogy itt töltök egy vasárnapot is. Szívesen vagyok itt. A vasárnapnak Bödecs Feri is örül. Messze esik ide a legközelebbi evangélikus eklézsia, ezért ritkán vetődik erre valaki a kollégák közül. Van olyan esztendő is, amelyen Bödecs Ferinek ez az egyetlen szolgálatmentes vasárnapja, amikor én prédikálok idehaza. A falu népe is elvárja, hogy ilyenkor én végezzem a szolgálatot. Vannak az életnek ilyen íratlan törvényei. De mondom, magam is örömmel vállalom. Ilyenkor találkozom azokkal a régi ismerősökkel is, akik a nagyon szorgos munkaidőben nincsenek is a faluban hétköznap. Aztán meg azért is örülök ennek az alkalomnak, mert — sajnos — vannak jócskán a faluban olyanok is, akik elszoktak a templomtól. Nekik is engedelmeskedniük kell a másik íratlan erkölcsi parancsnak. Itt is vannak mind. Ünnepe ez a falunak is. Legfőképpen pedig nekem.

Nem tudok vállalkozni arra, hogy leírjam, mit jelent nekem ez a templom. Hogy mit kellene róla írnom, azt a nyájas olvasó csak megsejtheti, ha elmondom, hogy itt ült az orgona mellett páratlan hűséggel kántorizáló édesapám. Itt eskettem hűgomat. Innen kísértük ki utolsó útjára — amikor már nagyon megfáradt és végső nyugalomra vágyott — jó apámat. Egyszóval: összenőttem ezzel a templommal. Azóta sokfelé jártam, sok helyütt szolgáltam, de soha nem tudtam templomot a szívembe jobban bezárni ennél.

A városba visszavezető hosszú úton bőségesen volt időm egybeszedni nyári látogatásom emlékeit.

Két maszatos gyermek kócos feje, riadt nagy kerek szempárja van előttem. Ott láttam őket a temető utcáján. Egy arra hajtó üres kocsi előtt a jóltartott lovak megvadultak. Az utolsó pillanatban sikerül őket kiragadnom a halálos veszedelemből. Az egybecsődült sopánkodó vénasszonyoktól tudtam meg, hogy apjuk, anyjuk napszámban. Napközben nem viseli gondját ennek a két kicsinek senki sem.

Visszacseng fülemben Kerekes Jenő szokatlanul érdes hangja. Akkor, a kirándulásakor, alaposan lehordta kocsisát. Az ugyan nem sokat értett meg gazdája szitkaiból. A kocsi mellett hevert — részegen. Ismerem pedig János kocsisát. Nem italos ember. Inni is csak akkor láttam, azon délután, amikor csapra vereték a hordót. Úgy látszik, üres gyomorral ihatott.

És újra rágondolok Szabados Imrusékra. Meg a kilenc gyerekre.

Mégis érthetetlen, hogy azért alattam a szaporán kattogó vonatkerekek ütemesen csak ezt verik ki csökönyösen:

Nincs... itt... sem... mi... baj!

— Nincs itt semmi baj!

(Folytatása következik.)

Zusammenfassung

Am Anfang unserer Frühjahrsfolge, der ihren 15. Jahrgang betretenden Zeitschrift, steht die Meditation von Lajos Ordass aufgrund Lk 22, 34.

In unserer Studienspalte ist zuerst ein zusammenfassender Bericht über die, Ende 2002 beendete Tätigkeit der Internationalen Ordass Lajos Stiftung, zu lesen. - Enikő Böröcz beschäftigt sich mit dem zweiten, aktiven Zeitraum des bischöflichen Dienstes von Lajos Ordass (1956-1958), aufgrund ihrer neuesten archivalen Forschungen. - Hiermit folgt der Vortrag von Pál Rókusfalvy (Leben und Seele laut Ordnung von Natur und Schöpfung), vorgetragen im Herbst 2002, anlässlich der Konferenz des Vereins Movimentum Iuventutis Christianae.

Wir gedenken des berühmten Kirchenjuristen Gábor Vladár - anlässlich der Einsetzung seiner Gedenktafel - mit den Gedenkreden von György Mitnyan, László Tőkéczki und Lóránd Boleratzky.

László Keveházi macht uns mit dem Band: Segítség (Hilfe), Predigten von Dr. András Keken mit zusätzlichen Erinnerungen von D. Zoltán Dóka, bekannt.

In unserer jetzigen Nummer bringen wir in Fortsetzungen folgend, ein bisher nicht publiziertes Buch biographischer Inspiration: Sodródás (Mitgerissen) von Lajos Ordass.

Unsere Frühjahrsfolge bereichern die Gedichte von Eszter Kertész.

Summary

Our periodical, which has started its 15th year, opens its spring issue with a meditation from Lajos Ordass on the basis of Lk 22,34.

In our Studies column we can first read a summarizing account from László Terray about the international Ordass Foundation, which finished its activity at the end of the year 2002. - The writing of Enikő Böröcz deals with the "second active part" (1956-1958) of the bishopric service of Ordass taking into consideration the latest archival research. - Following this we bring the lecture of Pál Rókusfalvy (Life and soul under the order of Nature and Creation), which he gave at the conference of the Movimentum Iuventutis Christianae Association in the Fall of 2002.

We commemorate Gábor Vladár, the well-known lawyer, church lawyer - on the occasion of the inauguration of his memorial plaque - with the memorial speeches of György Mitnyan and László Tőkéczki and the writing of Lóránd Boleratzky.

László Keveházi reviews the volume entitled Help - Sermons of Dr. András Keken with recollections from D. Zoltán Dóka.

We start to put forth in this issue the autobiographically inspired book of bishop Ordass that has not been yet published (entitled Drifting).

Our spring issue is also enriched by the poems of Eszter Kertész.

Lapzárta után kaptuk a szomorú hírt, hogy
id. Magassy Sándor
evangélikus lelkész testvérünk, szerkesztőbizottságunk tagja
2003. február 10-én váratlanul meghalt.
Nyári számunkban fogunk megemlékezni róla.

E SZÁMUNK SZERZŐI

<i>Dr. Boleratzky Lóránd</i> ny. ügyvéd, egyet. magántanár	Budapest
<i>Böröcz Enikő</i> lelkész, levéltáros	Budapest
<i>Kertész Eszter</i> tanár	Fót
<i>Keveházi László</i> ny. lelkész	Kőszeg
<i>Dr. Mitnyan György</i> polgármester	Budapest
+ <i>D. Ordass Lajos</i> püspök	Budapest
<i>Dr. Rókusfalvy Pál</i> ny. egyet. tanár	Budapest
<i>D. Terray László</i> ny. lelkész	Råde (Norvégia)
<i>Dr. Tókéczki László</i> egyet. docens	Budapest

Tájékoztató

Szeretettel emlékeztetjük az OLBK tagjait és olvasóinkat, hogy legközelebbi együttlétünk Bp.-Kelenföldön ápr. 3-án, csütörtökön du. 5 órakor lesz. Igehirdetéssel Gazdag Zsuzsanna szolgál. Előadást tart: dr. Török József egyetemi tanár, a Pázmány Péter római katolikus egyetem egyháztörténésze „Az esztergomi hercegprímás szerepe a római katolikus egyházban és a közéletben” címen.

*

Örömmel jelentjük, hogy két - többek által keresett, de időközben kifogyott - kiadványunk újra kapható:

<i>Ordass Lajos</i> : Nem tudok imádkozni	ára: 550,- Ft
<i>Virág Jenő</i> : Dr. Luther Márton önmagáról	ára: 700,- Ft

*

Jelen számunkhoz befizetési csekklapot mellékelünk. Szeretettel kérjük előfizetőinket az idei évre szóló 1.000,- forintos előfizetési díj befizetésére. Köszönjük, hogy számos testvérünk az előfizetési díjon felül adományával is segíti munkánkat, s így - többek között - részt vállal a növekvő postaköltség terheinek hordozásából.

Előfizetőink egy része évek óta tartozik az előfizetési díj befizetésével. Mielőtt címükre a folyóirat küldését beszüntetnénk, szeretnénk számukra ismételtten egy testvéri ajánlatot tenni: Aki három hónapon belül befizet 3.000,- Ft-ot (ez a 2001-2002-2003-as évek előfizetési díja), annak minden előző tartozását töröljük.

Nyomatékosan kérjük előfizetőinket, hogy előfizetésüket csekken, s - ahol arra lehetőség van - az OTP-fiókban adják fel. Ebben az esetben az összeg a befizetés percében az OLBK számlájára kerül. A postán történő befizetés átfutási ideje 10-12 nap, s ezért utólag a posta még jelentős költséget is felszámít.

A Keresztyén Igazság évi előfizetési díja 1000,- Ft + postaköltség.
Külföldre 8€. Egy szám ára 250,- Ft.

Folyóiratunk és kiadványaink megrendelhetők:

Ordass Lajos Baráti Kör

1114 Budapest, Bocskai út 10.

Postacím: 1163 Budapest, Bodnár u. 29.

